

Tartalomjegyzék

Köszöntő.....	3
A táj leírása.....	4
Őstörténet 1274-ig	6
Isaszeg története 1274-től 1848-ig ...	7
Tavaszi hadjárat	9
Isaszegi csata.....	10
Jókai Isaszegen.....	14
1849-től napjainkig	15
Emlékhelyek.....	18
Református templom.....	25
Újkatolikus templom	28
Népszokások, népművészet.....	31
Intézményhálózat	37
Lengyel-német-angol tájékoztató	40
Ajánlott sétaút	46

Szerzők,
munkatársak:

Angelika Lippe
Gulyka József
Jakócsné Dabrowska
Magdalena
Juhász Vilmos
Majsai Tamás
Papp Elekné
Proksza Pálné
Szmolicza József
Verseczki Erzsébet

Fotók:
Szmolicza József

Összeállította:
a Múzeumbarátok Köre

Szerkesztő:
Szatmáry Zoltán

Felelős kiadó:
Dr. Tóthné Pacs Vera
polgármester

Készítette:
Typovent Kiadó és Nyomda Kft.
Gödöllő 182/92

A címoldalon Isaszeg címere

ISASZEG nagyközség önkormányzata és a Múzeumbarátok Köre szeretettel köszönti az ide látogató kedves vendégeket és lakóhelyüket szerető isaszegieket. Ajánljuk utitársul ezt a rövid településtörténeti ismertetőt, mely kalauzusként lehet szülőföldünk megismerésében. Szeretnénk bemutatni a község jelentős történelmi

eseményeit, emlékhelyeit, múzeumát és a mai települést. A történelmi emlékek megtekintése mellett a környező dombok erdősége, kies völgye lehetőséget nyújt a kirándulásra, kikapcsolódásra. Kívánjuk, hogy minden látogatónk érezze jól magát, és látogasson meg ismételten bennünket!

ISASZEG KÖZSÉG 1790-1890 között használt pecsétje.
1991-től az ÖNKORMÁNYZAT KÉPVISELŐTESTÜLETE is ezt használja.

Isaszeg lakossága, földrajzi helyzete, növény- és állatvilága

Isaszeg Budapesttől 30 km-re fekvő nagyközség. Lakossága nem éri el a kilencezret. A Gödöllői-dombsíkság peremterületén fekszik. Több földrajzi tájegység találkozik itt: a Cserhát lankái, az Alföld és a Pesti síkság. Isaszeg Buda vaskapujának is nevezték.

Gödöllő és Isaszeg között van a József fh. Arborétum, Gödöllő Állami Telepek, a Gépgyár.

Valkó felé, ÉK-en fekszik Szárítópuszta, délebbre Mártonberek, Nyíres erdő (Nyíregyháza erdő), alatta a Benkovics nyíladék. Dány felé Szentgyörgypuszta. Sülysáp felett a Szentgyörgyi erdő, melynek nyugatabbra eső része az ún. Katona-pallag (a 49-es honvédek sírhelye), kiemelkedő csúcsa a Kálvária-hegy, 300 m magas.

A község felett látható a Szabadság vagy Szobor hegy, itt áll az ég háttérével körülvéve a 49-es Honvédemlékmű.

A Kálvária mellett van Béla-hegy, Öreg-hegy, Nagy-hegy, Pécel felé húzódik a Nagy-hegy dűlő.

ÉNY-on a Rákos patak vizéből duzzasztott tavak mellett Ilkamajor fekszik, felette Üрге major, Ökör-telek, Szarka-berki dűlő, a vasútvonal mellett Pap-hegy.

Völgyei, dűlői: Pesti úti dűlő, Csingér árok, Fenyves dűlő. A táj DK-re fokozatosan ellaposodik.

Isaszeg útvonalai kivezetnek: Gödöllő, Pécel, Dány felé. A Pécel felé vezető útról Nagytarcsa felé is elkanyarodhatunk.

Földúton juthatunk el Máriabesnyőre, Tápiósápra és Valkóra.

Isaszeg legszebb része a Parkerdő, 150 ha. (A Pilisi Erdőgazdaság kezelésében) az 1849-es csapatmozdulatok helye.

Őshonos tölgyeink közül előfordul a cser, a kocsánytalan, a kocsányos és a molyhos. Sok helyen látható a község határában az itt telepített fekete- és erdei fenyő, valamint akác erdő.

Nagyrészt rozsdabarna erdőtalaj, homokos réti talaj és lápos tőzeges talaj alakult ki. Az üledékes kőzeteken lösz, homok, agyag.

Váctól Pécelig, ÉD-i irányban húzódik a Kálvária hegyen át is vezető vízvásztó. E vonaltól keletre a Tiszába, Nyugatra a Dunába tartanak a patakok, völgyek.

Élővilága gazdag: szarvas, őz, vaddisznó, nyúl, róka, mókus (ősi vadászterület).

Madárvilágát felsorolni nehéz. A tavak és megmaradt nádasrészek vizimadarai mellett kiemelhetjük a homokfalakba fészkelő gyurgyalagot. Erdeinkben baglyok, ölyvek, foglyok, fácánok és az énekes madarak népes serege él.

Növényi ritkaságai az őszi- és a homoki kikerics, a tavaszi kankalin és hérics, a sárga liliom, a tarka és mocsári nőszirm, valamint a jankatarsóka és az árvalányhaj.

Éghajlata: átlaghőmérséklete az Északi-Középhegységénél magasabb, az Alföldnél alacsonyabb. Csapadékban szegény.

Ajánljuk, hogy e szép vidék kirándulóhelyeit keresse fel, turistautak, pihenők, esőbeálló, szalonnasütő helyek állnak rendelkezésére.

Papp Elekné

Isaszeg története az írott források megjelenéséig

Isaszeg közvetlen környékén az első emberi települések nyomai az újkőkorból, vagyis mintegy 5 ezer évvel ezelőtt jelentek meg. A község belterületén a rézkortól, tehát nagyjából 4 ezer éve csaknem minden népcsoport megtelepedett. A szkíták és a kelták után a vidékünkön letelepedett szarmaták – a római birodalom fennállása alatt nagyjából 3 évszázadon keresztül – a rómaiak legkitartóbb ellenségének bizonyultak. A birodalom határvonalánál pontosan a Duna-könyök táján építették ki a rómaiak a legerősebb erődrendszert, a limest, hiszen itt nehezedett a legerősebb nyomás a birodalomra. A 300-as évek elején megjelenő germán és vandál törzsek fenyegetését Róma úgy próbálta kivédeni, hogy a régi ellenséggel, a szarmatákkal szövetséges viszonyt kialakítva, közreműködött a szarmata területet körülölelő védelmi rendszer, a Csörsz-árok megépítésében. Ennek a sáncrendszernek a déli ága községünk határában húzódik a Dunától a Tisza irányába. Ez az előkerült szarmata leletekkel, római pénzekkel együtt bizonyítja vidékünk fontos stratégiai szerepét.

A népvándorlás korában vidékünket a hunok, majd az avarok népesítik be. A magyar honfoglalás előtt a dunai bolgárok által uralt avar és frank hűbéres morvaszláv népek területének határvidéke. 895-ben a magyar honfoglalás nyomán területünk a Megyer törzs szállásterületéhez tartozik. A község belterületéről egy kora Árpád-kori temetőből XI. századi pénzek kerültek elő. A templomdombon álló középkori templom alapjainak feltárásakor feltűnően nagyméretű Árpád-kori körtemplom alapjai bontakoztak ki. Quaderköves szerkezete alapján ez lehet olyan korai építésű, hogy a feltételezett királyi vagy hercegi udvarházhoz tartozó kápolnaként létesítették a XI. században.

A település István király idejében már létezett, mert a község belterületéről Salamon (1063-1074) és Könyves Kálmán (1095-1116) dénára került elő az egykori temetőből.

1265-ben a keleti országrész birtoklásáért folytatott viszály összecsapáshoz vezetett IV. Béla király és fia V. István között. A csata Isaszegnél zajlott le. Az ifjabb király győzött, de utána békejobbot nyújtott apjának a Nyulak szigetén.

A község nevének első okleveles említése 1274-ben: Ilsuazyg. A szóösszetétel első tagját a kutatók a szláv jelsa (égerfa) szóból származtatják, a második tag a magyar zyg (szeg, szék). Valószínűbb, hogy a törökös szervezetű honfoglaló magyarok régi szokása szerint a szállásbirtokos főember nevére utal a település elnevezése. Ettől kezdve Isaszeg története már az okleveles forrásokból követhető.

Juhász Vilmos

PÉNZ-ÉRMÉK

RÓMAI

ÁRPÁD-KORI

Isaszegen 1901-ben alakult meg a Rákóczi Kör, amely a hazafias szellem ápolását és az 1849. évi isaszegi csatában elesett honvédek sírjának gondozását tűzte ki céljául.

A volt Rákóczi Kör zászlójának részlete.

származó oklevél szerint Mátyás királyunknak Isaszeg (Irswazeg) és környéke kedvenc vadászterülete, ezért elrendeli, hogy Isaszeg jobbágysái felett sem a Rozgonyiak sem az országbíró nem ítélezhet, mert ezentúl a király személyesen bíraskodik felettük. A középkorban ez a kiváltság igen nagy jelentőségű volt s csak néhány falu vagy város részesülhetett benne.

1490-ben a Rozgonyiak zálogba adják Isaszeg (Irswazeg) Szentgyörgytele és Dusnokpusztákkal együtt a Széplaki Botka családnak. A Dózsa György által vezetett 1514. évi parasztfelkeléssel kapcsolatosan okleveles adatunk Isaszegről nincs. Feljegyzések szerint az egri püspök ellen felvonuló kisebb parasztsereg érintette Isaszeg (Irswazeg) is. A szájhagyomány szerint Mészáros Lőrinc, Dózsa alvezére az Öregtemplom falai alatt gyűjtötte seregbe a környék jobbágyságát.

Községünk 1529-ben a Báthory-család ecsedi ágának birtoka.

A mohácsi csata elvesztése után községünk területén és környékén több ízben is török csapatok portyáztak.

1536-ban országos pestis járvány dől, amely Isaszegen is megtizedeli a lakosságot.

Buda elfoglalásával kezdődik Magyarország területének háromrészt szétválasztása. Az ország középső része Buda székhellyel török uralom alá került, így Isaszeg is.

Isaszeg nevének említésével 1553-ban találkozunk újra, amikor is a megyei adózó falvak

Isaszeg története 1274-től 1848-ig

Isaszeg (Ilsuazyg) első ismert birtokosa Sándor szebeni és doboikai ispán 1274-ben. Az 1400-as évektől a Domoszlói család birtokolja a falut. Isaszeg nevével ezután 1430-ban találkozunk, amikor is a költelező, fényűző életéről ismert Zsigmond király elzálogosítja Isaszeg (Irswazegh) a hozzátartozó Szentgyörgytele és Dusnokpusztákkal együtt. A zálogtulajdonos a Rozgonyi család lett, aminek egy cseppet sem örültek az isaszegi jobbágysók, mert a nagyhatalmú Rozgonyi család nem törődött a jobbágysóknak az 1405. évi törvényben kimondott szabad költözködési jogával, hanem kiskirályként, önkényesen uralkodtak fölöttük. A Rozgonyi család az 1437-39-es esztendőknél elzálogosítja Isaszeg (Irswazegh) az egri püspökségnél.

1446-ban újra a Rozgonyiak birtokolják a falut. Egy 1467-ből

között említik 13 portával. Egy 1559-ből származó török adóösszeírás Isaszegen (Isaszeg) 45 adóköteles házat sorol fel.

A következő évektől a lakosság száma fokozatosan csökkent. Ennek oka, hogy a törökök az egész másfél század alatt Magyarország megszállt területét hadszíntérnek tekintették, s mert Isaszeg a kelet-nyugati átvonuló helyen feküdt, bizony jól megrakták katonákkal. Ezek a katonák nem kaptak zsoldot a török kincstártól, hanem zsoldjukat maguk hajtották be a lakosságon. Ezért Isaszeg lakossága az állandó sarcolás miatt lassan elvándorolt szülőföldjéről. A lakosság csökkenését mutatja az is, hogy az 1565-ös Pest megyei adólajstromban Isaszeg már csak 12 házzal szerepel. Isaszeg lakóira ezután gyászos idők következnek. A törökök 1595-ben a falu lakóinak egy részét rabszíjra fűzve elhurcolják, többségüket leöldösik, egy részüket a mártónberek-i apátság templomába zárva halálra éheztetik. Azon a helyen az isaszegi Műemlék Bizottság tagjai az egykori kövekből emlékművet állítottak a kegyelet jeléül 1964-ben.

A törökvilág utolsó szakaszában Isaszeg már lakatlan pusztaság volt, amelynek csak a neve maradt fenn. 1686-ban Magyarország felszabadul a közel másfél százados török rabiga alól.

III. Károly 1690-ben németeket telepített le ezen a területen is, hogy a dinasztia támaszai legyenek a Habsburg-ellenes magyar nemességgel szemben.

Isaszeg 1690-ben Verlain Ferenc császári kamarás birtoka, s mivel lakói németek, akik katolikusok voltak, ezért sem adót nem vetettek ki rájuk, sem vallási üldözésben nem volt részük. Isaszegen 1699-ben 29 adózó családot írtak össze. Hazánkban a császári katonák garázdálkodásai azonban egyre növelték az egyébként is nyomorúságos sorban élő magyar jobbágyság nehéz helyzetét, s az ebből fakadó elégedetlenség végül is a II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharcban robbant ki. Az isaszegi jobbágyság lelkesen állt Rákóczi zászlaja alá. Az írott források szerint 4, a szájhagyomány szerint 20 kuruc katonáról tudunk, akik fegyvert fogtak a szabadság védelmében. II. Rákóczi Ferenc 1705. június 21-én, majd Bottyán János 1709. augusztus 23-án átvonul Isaszegen. Sajnos ez évben Isaszeg lakóinak az országosan elterjedt tifusszal is meg kellett küzdeniük, ami után szlovák telepések kezdik benépesíteni a környéket. A hagyomány szerint az isaszegi kuruc csata 1710. március 10-én zajlott le. Az itt állomásozó osztrák csapatok fő célja a Pest és Buda felé vezető utak védelme volt. Az akkori plébánia zsúptetős épületében volt a parancsnokság, amely a harcok során leégett. Ekkor pusztult el a község történetét őrző Historia Domus. A kurucok győzelmüket csak a váratlan rajtaütésszerű támadásukkal tudták biztosítani. A szabadságharc bukása után a családoknál és az iskolákban még sokáig Rákóczi szavait idézték, mindennapi imádságként szerte a hazában: „Add Uram Isten, hogy ne legyen a nemzetek vérző szívű koldusa és hazájában üldözött bújdosó a magyar nép!”

Isaszeg 1715-től újra szépen gyarapodik. 1720-ban már 36 jobbágyot írnak össze. Verlain Ferenc utódai eladják a községet Grassalkovich Antalnak, aki 1723-tól Isaszeg földesura és bevezeti az akkori értelemben vett modern mezőgazdaságot.

1735-ben a község földesura szlovákokat és királyi engedéllyel közel félszáz lengyel családot telepített le. 1734-ből származnak a római katolikus plébánia anyakönyvi bejegyzései, a paróchia már 1641-ben fennállott. Községünk 1837-ig volt Grassalkovich-birtok.

1831-ben a kolera járvány miatt Isaszeg lakosságának egyharmada elpusztult. A szájhagyomány szerint Petőfi Sándor az 1845-48-as esztendőben többször megfordult községünkben. Ennek emlékét a református templom falán emléktábla őrzi. 1848 tavaszán az egész ország megmozdult, így Isaszeg is. Az elavult feudális rendszer megérett arra, hogy végleg lerázza magáról a népet. Isaszeg község 1848. május 18-án Kossuth hívó szavára 220 nemzetőrt állított ki két heti teljes élelemmel.

Szmolicza József

Tavaszi hadjárat

Az 1848-49-es eseményeket a reformkor készítette elő. Március 15-e a magyar forradalom fényes napja, mely elindította a polgári átalakulást. Az európai forradalmak leverése után a bécsi udvar elérkezettnek látta az időt a magyar nép szabadságvívóinak megsemmisítésére. 1848 nyarán megindították a nyílt támadást. Kossuth toborzó útra indult, a nemzet egy emberként állt talpra a haza védelmére. A csata váltakozó szerencséivel zajlott. A téli hadjárat osztrák sikerei után Windischgrätz öntetlen jelentette a császárnak: „A lázadó csordákat szétvertem, és a legnagyobb részüket megsemmisítettem, remélem, hogy néhány nap múlva Debrecenben leszek, és hatalmamba kerítem a pártütés fészket”.

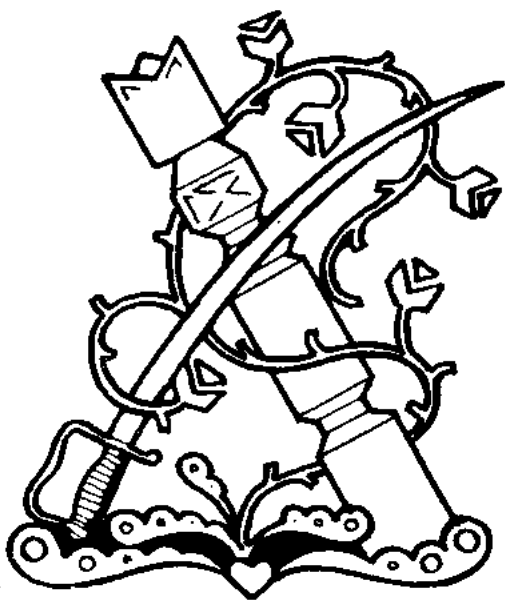
1849 tavaszán győzelmes hadjáratsorozattal felelt a nemzet az alaptalan gőgre. Szolnok, Tiszafüred, Tápióbicske, Isaszeg, Vác, Nagysalló, Komárom katonai győzelemsorozatát az ápr. 14-i trónfosztás fejezte be politikailag. Kossuth Lajost kormányzóvá választották. Magyarország a független európai államok sorába emelkedett, csak a túlerő tudta eltiporni a nemzet hősiességét.

ISASZEGI INDULÓ

Honvédszobor, honvédsírok
hősökről regélnek,
Honvéd hősök győzelméről zengjen
ez az ének.
Ezernyolcszáznegyvenkilenc április 6
napja,
isaszegi győztes csata dicsőséges
napja.
Klapka, Görgey, Aulich, hős vitéz
Damjanich
A magyar szent szabadságért
harcoltak, győztek itt.

(Szegehő Andor)

Az isaszegi csata 1849. április 6.

Április 6-a nagypéntek, a magyar szabadságharc aranybetűkkel írt napja. A tápióbicskei győzelem után (ápr. 4-én), Windischgrätz az osztrák haderők főparancsnoka, hadtesteit egyesítve Jellasics, majd Schlick vezetésével megszállta az isaszegi dombokat. Itt akarják a magyar sereg Pest felé való előretörését kivédeni. A kiadott parancs szerint az első hadtestnek Klapka György vezetésével Sápon keresztül, a III. hadtestnek Kókánál Damjanich János vezetésével és egy-egy lengyel légióval a szentkirályi erdőn keresztül Isaszegig kellett előnyomulnia. A II. hadtestnek Aulich Lajos vezetésével Dányig kellett nyomulnia. (A szájhagyomány szerint 100 tagú szabadcsapat is csatlakozott a sereghez.) A hadak e mozdulataiból látszik, hogy ütközetre kerül sor Isaszeg körül, melynek erdős, dombos vidéke igen kedvező helyzetet nyújt a védelmi harcra. A császáriak ágyú és röppentyű ütegeiket, melyekben a mieink felett bővelkedtek, a magaslatokon, az erdők szélein, a szorosok torkában a legkedvezőbb fekvésben állíthatták fel támadó hadaink ellen. Az ellenség a Pap-hegy oldalában, e vonalon táborozott. A velük szemben lévő dombtetőn volt a honvédségi vezérkar tüzérségi álláshelye (a mai református templom helyén). Az osztrákok golyózáporral rohamozták az álláshelyet.

Wysoczki József vezetésével a lengyel légió és csapataink a támadást elhárították, sok ágyút zsákmányolva. A Szobor-hegyen (volt Zsidó-hegy) az osztrák tüzérség 30 ágyút állított, de a magyar gyalogság szurony rohamtámadással elfoglalta az ágyúállásokat. Az ellenség az erdőt meggyújtotta. Klapka zászlóaljai nehezen vergődtek át az égő hegyoldalon. A késő déli órákban (2 óra körül) kezdődik a csata. Klapka zászlóalját Jellasics csapatai visszaűzik, ráadásul a honvédek közül sokan elhajigálják homokkal és békasóval töltött puskagolyóikat, vele együtt a jó töltényeket is. Damjanich, Klapka támogatására Kiss Pál dandárát küldte Szentgyörgy majoron át, és értesítette az Aulich hadtestet, hogy fejlődjék fel a csataterre. Bízott a Gáspár tábornok vezette VII. hadtest megérkezésében, aki azonban Aszód felé vonult. Az öntevékeny Kmetty ezredes könnyítette meg a hadtest küzdelmét, egy lengyel légióval. Damjanich megfogyatkozó pirossapkásai visszaszorultak, a kezdeményezés az osztrákok kezébe csúszott át. A Kókán tartózkodó Görgey egy előre lovagolt nyargonc útján du. 3 órakor értesült a csata állásáról. Begombolta vidrabőr kabátját és elvágtatott. Azonnal intézkedett, hogy a tartalékban álló hadtest is induljon előre. Du. 4 órakor ért a Királyerdő szegélyére, ahol Aulich zászlóaljait látta maga előtt menetelni, melyeket a Dányban lévő Bayer korábban elindított. A hadtest két részre oszlott. Az egyik fele Klapka támogatására indult, a másik Damjanich felé vett irányt. Görgey a balszárny felé vágatva kellemetlen meglepetéssel látta, hogy Klapka csapatai reménytelenül visszahúzódnak. Vezérük azzal indokolta, hogy „gyalogsága már ki van merülve, ellődözött töltényeit, jobb lesz ma nem erőltetni a dolgot.” Erre Görgey méltó haraggal kiáltott: „Ma győznünk kell, vagy visszavonulunk a Tisza mögé, így áll a választás.” (E pillanatot örökíti meg Than Mór, a szabadságharc szemtanú festője.) E győzelmi akarat hatására Klapka új lélektől telve, „Előre!” kiáltással visszafordította csapatait. Görgey döntő elszántsággal állt a hadművelet élére. Damjanich-hoz sietve nem fogadta örvendetes kép. Kiss Pál dandára és Damjanich déli szárnya között űr tátongott. Ott volt ugyan Nagy Sándor lovassága, de hátrálásban. Az erdőtől jobbra-balra félívben kerítve feküdt a csatater. Középen maga Görgey vezényelt személyesen. Két szárnyon dühöngött a csata, itt alakult ki a döntő küzdelem. Közben Gödöllő felől lovastömegek bukkantak fel. Görgey rohamra küldött tíz huszárszázadot az osztrák vállalkozás megelőzésére. A bán lovassága nem

tudott összeköttetést teremteni az osztrák lovasokkal. Zavaros csatazaj hallatszott az erdőben. Aulich csapatai Damjanich csapatait a sötétségben ellenségnek nézték, és tűz alá vették. A félreértés lassan eloszlott. A Királyerdő déli feléből a császáriakat kiszorították, a tűzvonal mindinkább távolodva, Isaszeghez közeledett. 7 óra körül az ellenséget kiűzték a faluból. A házak lángoltak a lecsapódó golyózáportól. Az egész vonalat ágyúfüst és csatazaj töltötte el. A Rákos hídját a magyar tüzérség tűzzel árasztotta el. A lengyel légiók, akik a tüzérség álláshelyeit védték a befejezésig, kitűntek vakmerő bátorságukkal. „Ha mi vállat vállhoz vetünk, Ketten együtt nem veszhetünk” (énekelték a lengyel légiósok). „A mi és a ti szabadságtokért” (bízott Wysoczki). A mocsaras talajon az osztrák lovasság nehezen tudott átkelni, sokan belevesztek. A magyar csapatok felhatoltak a Rákos jobb partján lévő magaslatokra. Jellasics elrendelte a visszavonulást Gödöllőn keresztül a fővárosba. A harc az est beálltával megszűnt, csak Damjanich és Schlick csapatai között folyt a csatározás éjjel 11-12 óráig. Minden oldalról hangzott a diadalmas győzelmi kiáltás. „Íme más világ nyílik, estére már a magyarok jönnek parochiára, míg ebédet 18 személyre Jellasics báró rendelt. Seregei mindent kiraboltak, a templom is nagy kárt vallott.” — jegyezte a parochia lelkésze a Historia Domusba (mely 1710-ben elpusztult és 1811 évtől újra vezettek). Itt harcolt Kazinczy Lajos, Kazinczy Ferenc nyelvújító fia, aki a 15. vitéz lett Damjanich és Aulich után. Ebben a véres küzdelemben különböző források szerint 26-28 ezer magyar, 1500 lengyel (3 légió) és 100 tagú szabadcsapat küzdött 40 ezer osztrák ellen. Az isaszegieket neve olvasható a múzeumban. Volt olyan család, ahol heten is katonának álltak. A halálos veszteség mindkét csapatnál megközelítette az ezer főt. Görgey a győzelem után megírhatta hadijelentésében: „Miénk a győzelem.” Kossuth, aki 8 napja követte a hadvezetést, 7-én Gödöllőn a következőt írta az Országos Honvédelmi Bizottmánynak: „Tegnap vitéz seregeink az ellenségnek seregét Isaszeg vidékének irtózatoss pozícióiból tökéletesen kiverte. Tisztelettel kell meghajolni Görgey fővezér előtt, a többi vezérek előtt és az egész lelkesült hadsereg előtt. Minden ember teljesítő kötelességét.” Görgey csapataihoz ezeket a szavakat intézte: „Győzelemről, győzelemre hordjátok zászlóitokat. Nagy tettek tükrözik vitézségeket és bátorságokat.”

*„Ki a nemzetet alig vegetáló nyomorú sorsából emberi életre serkentette: Széchenyi volt.
 Ki a tette vágyó nemzet lelki tűzét egyszerre a legmagasabb lángolásra szította: Kossuth vala.
 Ki azt az első erőfeszítést a nemzeti véres karddal végrehajtotta: az volt Görgey.”
 (Móricz Zsigmond)*

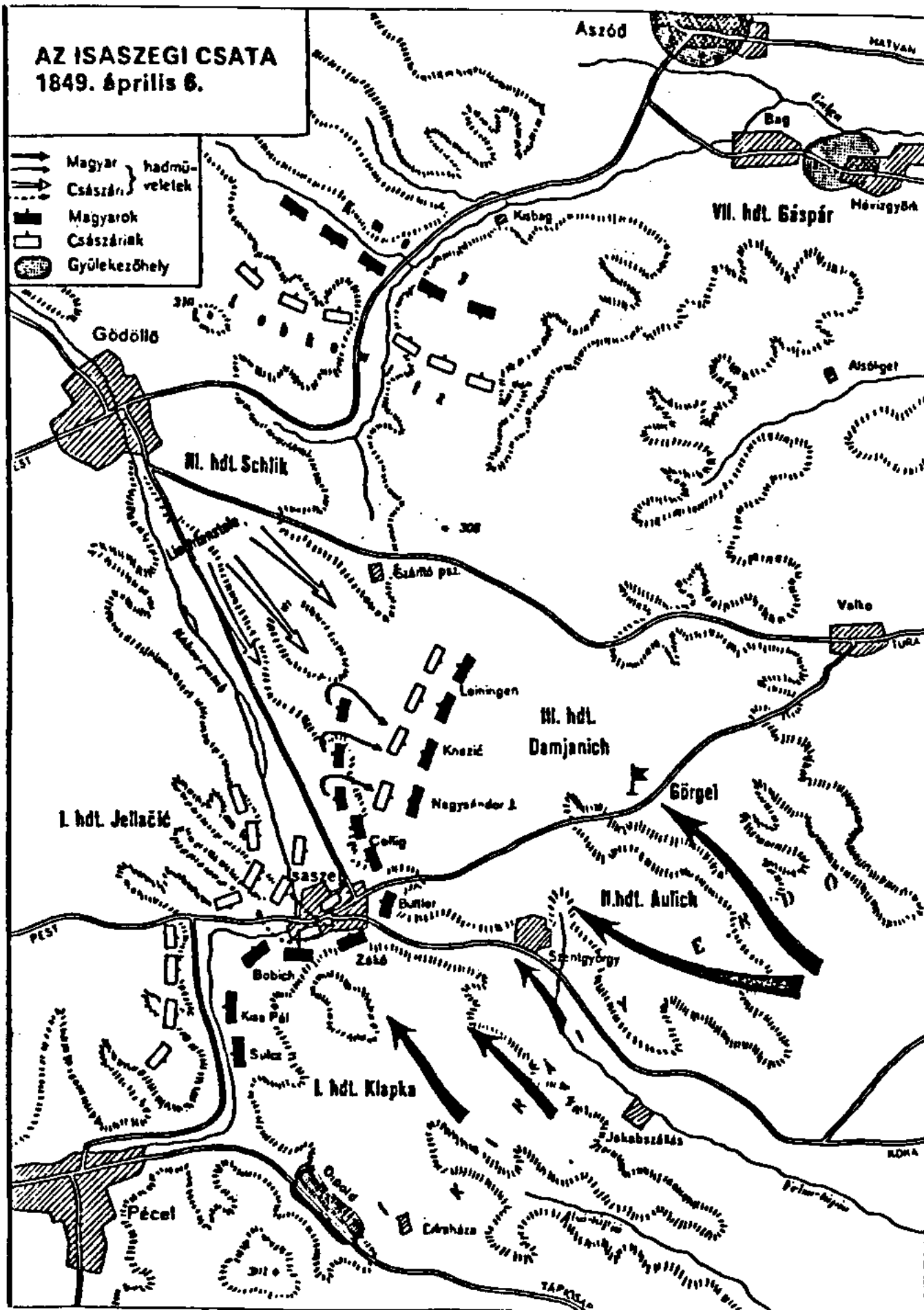
*„S ők élni fognak, élni mindörökkön
 Szent lesz örökké, szent a sírgödör
 Amíg az eszmény ki nem hal e földön,
 Míg a magyar szellem, még magasba tör,
 Az ígét, melyért éltet áldozának,
 Szívébe írták az egész hazának
 Utódtól fogja hű utód tanulni
 Hogyan kell élni, s hogy lehet meghalni!”*

(Palágyi L.)

P.E.-né

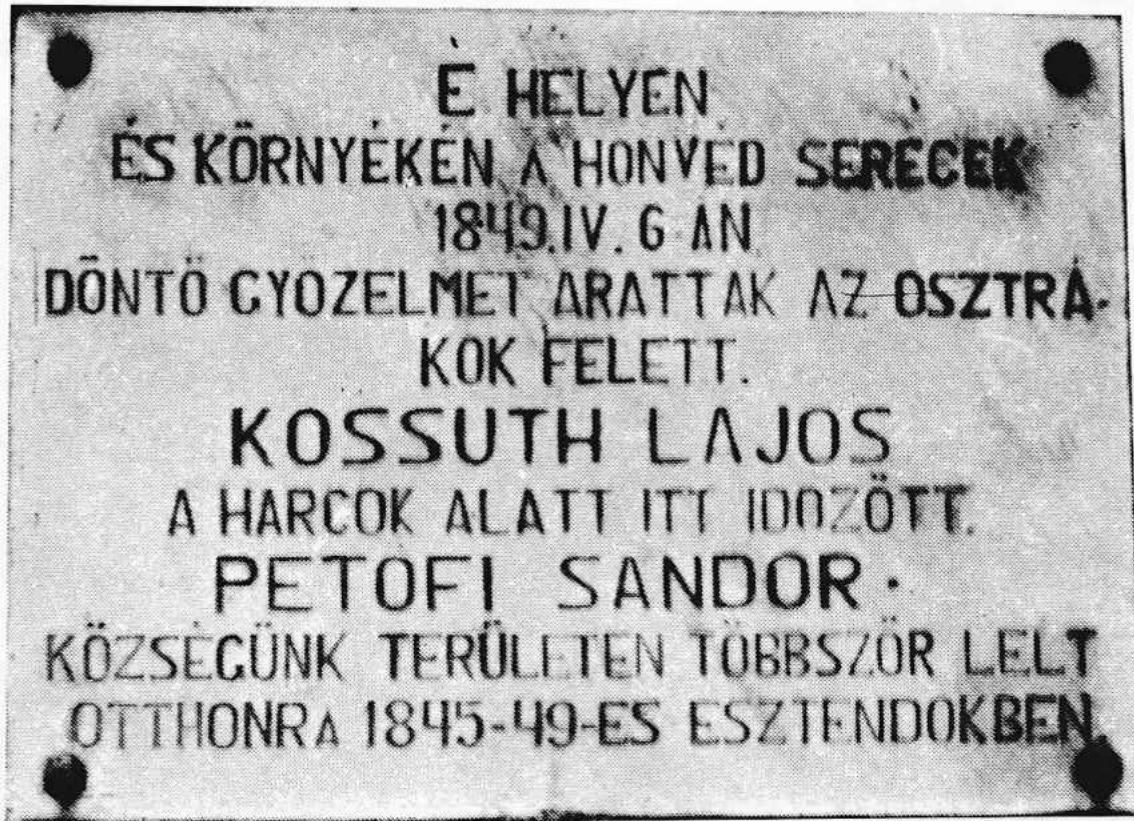
AZ ISASZEGI CSATA 1849. április 6.

- Magyar hadműveletek
- Császári hadműveletek
- Magyarok
- Császáriak
- Gyülekezőhely

Than Mór: Isaszegi csata

Jókai Isaszegen

„Miért jött Isaszegre? Nem pihenni. Hivatása lett a véráztatta rögök sejtelmes suttogását felfogni, szétsugározni szerte a hazában, végig a világon.” Ő, aki a márciusi ifjak egyik vezéralakja volt, mintegy 20 évvel a szabadságharc után járta a Királyerdőt, faggatta a tájat, s a még emlékeikben élő embereket, honvédeket. Kötetnyi feljegyzést készített, hogy megírhasssa hazaszeretetet fenntartó, szent helytállásra nevelő, könnyeket felszárító, reménységet sugárzó gyönyörűséges művét, nagy regényét, a Kőszívű ember fiait (1869-ben).

Jókai Mór örök emléket állított művében a győzelmes isaszegi csatának, s a szabadságharc névtelen és nagynevű hőseinek egyaránt.

„Egy erdő, melynek minden fája történetet mondó emlék. Egy erdő, telve ünnepléses suttogással; hol a lombnak szelleme van, hol a fűszál emlékezik, hol a geszt sarjadékaiban hősök piros vére szivárog, hol a zöld moha álmokat lát, s a zúgó lomb kibeszéli azokat. Az isaszegi ütközet tere az, mely tartott egyik 12 órától a másikig, déltől éjfélig.”

Isaszegi tartózkodása alatt Végh József táblabíróék házában volt. Ebben a házban lakott évtizedeken át tavasztól-őszig a vértanú Damjanich tábornok özvegye is. (Ez időben festette meg Munkácsy Mihály az „Isaszegi csatatér” című képét.)

P. E.-né

Isaszeg története 1849-től napjainkig

Életükről leghitelesebben a múlt században élő atyafiak tájékoztatnak bennünket, ma élöket (az ő helyesírásukkal).

„Issaszegh Pest Pilis és Solt megyébe tartozik. Lélekszáma 1500, vallása római katolikus. Az anyaszentegyház tradíciói szerint már 1727-ben fennállt. Lakossága tót ajkú, hogy kezdetben magyarok lakták, onnan is gyanítható, mert több magyar nevezetű részei vannak a határnak: Ujvári hegy, Katonapallag, Szarkaberek, Mártonberek, Nyíregyháza, Szent György és Tatár Hányás. Határa hegyes völgyes erdőségekkel környezve, a falu alatt a gödöllői határban eredő Rákos patak, mely az ún. ördög malomnál a Dunába folyik, számos hasznos hajtó malmok kerekeit forgatja, csak ezen határban is 4 malom létezik két két kőre. Ugyanezen határban tartozó Tápió Szent György pusztán ered a Tápió folyó, mely a Tiszába folyik. Szántóföldei igen szűk termést adnak, természetik: rozs, zab, kukoricza, kasszálló középszerűek, kétszer kaszálhatók, két szőlő is van, melyek Ó és Új nevezetűek. Nevezetes Issaszegh helysége onnan is, hogy mindig csatahely volt, nagyjából a község lakossága elpusztult, utólag népesített. Megjegyzendő, hogy a most munkálásba lévő Szent István társulati Pest Losonczy vasút a határon keresztül megy és a falu alatt állomási hely is leendő.” (1864 Pesty Frigyes kéziratos helységnévtárában kérdőíves adatszolgáltatás-ból részlet)

Mai megjegyzésként: a Rákos Szadánál ered, és Angyalföldnél ömlik a Dunába. E vidékek szőlőtelepítéseit a filoxeravész később jórészt kipusztította. 1641-ben feltehetőleg már volt plébánia hivatal, 1735-től anyakönyvvezetés. Az isaszegi tőzegkitermelő terület a vasút építése előtt melegvíz forrásos ősnádas volt, ahol darvak, gémek, szárcsák, vadludak, récék fészkeltek. Herman Ottó sokszor végzett ezen a helyen madártani megfigyeléseket. Ulbrich Ede 1900-tól 1914-ig rovarfajta megfigyeléseket folytatott, 2800 lepkefajta begyűjtését itt fejezte be. 1921-22-23 nyarán Isaszegen keresett gyógyulást a költő Tóth Árpád. Az újra felépült községben, mely 1878-ban negyedszer égett le, 1905-ben emeletes iskolát építenek (az évszázados község háza helyére). Mellette haladt a faszenet, ölfát szállító iparvágány, rajta a Muki gőzös, mely 1920-ban megszűnt. A 30-as években ősi gabonátároló vermekre bukkantak, benne megkövesült búzaszemekkel. Rejtekhelynek használták az 1800-as években. A község a Grassalkovich család csődbejutása után Sina báró tulajdona lesz (1851-ben), majd 1864-ben egy belga banktársulat veszi meg. Az 1900-as évek elején a kormány megvásárolja a belga banktól a volt Grassalkovichs birtokot, amely korona uradalom lett (9529 holdnyi határból 6280 hold). A lakosság 3249 holdat művelt,

ebből 40% erdő. Fő kereset a tejgazdaság, a gyümölcs- és a zöldségtermesztés. Az I. világháborúban sok isaszegi lelte halálát. 1918 okt. 31-én bérmozgalmak indulnak meg, 1919 januárjában a község közigazgatását a Tanács vette át, megalakult a községi direktórium. Augusztusban a topolyosi részen 70 magyar katona feltartóztatta a román hadosztályt. A túlerő győzött, a harcban elesetteket az árokparton temették el az erdőörök. A Nagyatády-féle földreform 17 kh-on 995 házhelyet oszt ki. Szántóföldjuttatás nem volt, mert azt csak a koronaadalom terhére lehetett volna megvalósítani.

A II. világháborúban a községben nyilaspárt épp, hogy létezett, 12 taggal. Erősítésükre az újpesti nyilasokat rendelték, akik őrizték a munkaszolgálatosokat és 400 lengyel internált férfit. A nyilasok felszólították a lakosságot, hogy hagyják el a községet, de a lakosság a fenyegetés ellenére is itthon maradt. Az isaszegi zsidókat elhurcolták (nevük a zsidó temetőben állított emlékoszlopon olvasható). 1944 őszén beállt a front, napirenden volt a légítámadás, 200-nál több isaszegi életét oltva ki. A németek Hatvantól Rákossig felrobbantották a síneket, hidakat. A határt aknákkal rakták tele, felrobbantották a vasútállomást, és a posta telefonerősítő épületét. Az épülő új katolikus templomot lőszerraktárnak használták, és aláaknázták. Szabó Lajos, sebesülten visszamaradt érdi tizedes vette észre a vezetékek szálait, elvágta azokat, így megakadályozta a templom felrobbantását. 1944 december 12-én a harcok, a község felében megszűntek, a román katonaság bevonult. A németek végleg december 26-án hagyták el a község területét. Az új évre egyetlen igavonó és házi állat sem maradt, kevés ház és család volt, amely nem szenvedett háborús kárt. Nagy összetartással, egymást segítve újjáépült Isaszeg. 1945 januárjában sorra alakultak meg a pártok. Megkezdte munkáját a község vezetősége is, Tanács néven 1950-ben. Megindult az élet minden területen. Az elmúlt 42 esztendő országos változásai a község arculatát is átformálták. A központosított fejlesztés, Budapest munkahely vonzásköre többszörösére növelte Isaszeg lakóinak a számát (1938-ban 5641 lakos volt, 1036 ház). A lakóházak építése gyors ütemben megindult, a technikai fejlődés más területen is tapasztalhatóvá lett (középületek építése, infrastruktúra). A faluközösség régebben virágzó hagyományai már csak az idősök emlékezetében él. A sok helyről betelepülőkkel már nem született meg az aktív kultúrközösség. A történelmet hamisító egypárt rendszerű diktatúra azt inkább gátolta, mint segítette. Az új korszak megváltozott lehetőségei, a ma itt élők feladatául tűzte ki a nagyszerű történelmi hely és a kies vidék országos turisztikai hálózathoz való bekapcsolását és fejlesztését.

P. E.-né

1849-es honvédszobor emlékmű

AZ 1849. ÁPRILIS 6-I ISASZEGI CSATA EMLÉKHELYEI

Honvéd-szobor emlékmű

A Szobor-hegyen (Szabadság-hegy), a csata fontos színterén áll. 1849 tavaszán az osztrák tüzérség 30 ágyút állított fel a magyarok fogadására. A magyar gyalogság szuronyrohammal kiszorította az osztrákokat, és saját ütegeit állította fel.

A vaskerítéssel körülvett szobor korabeli öltözékben menetelő zászlótartó honvédet ábrázol, mely 1901-ben a csata 50. évfordulójára készült el országos közadakozással. Radnay Béla szobrászművész alkotása, bírálója Fadrusz János szobrászművész volt. Talapzatán a négy vezető tábornok: Görgey, Damjanich, Klapka és Aulich domborműve látható. A szobor talapzata alatt kriptát létesítettek, ide gyűjtötték össze a falu belterületén elesettek maradványait.

A vasútállomástól piros kereszt turistajelzés vezet a Honvéd-emlékműhöz. A falu közepén álló katolikus templomtól induló Ady Endre utcából nyíló második keresztutca vezet a szoborhoz. A Szobor-hegy mellett haladva, elérve a Tájvédelmi körzet határát, szerpentinút visz a Honvédsírokhoz.

Honvédsírok a Katonapallagon

Ezen a helyen ütközött meg Klapka serege először az osztrákokkal. Itt alakították ki az egyik sebkötöző helyet. A terület ádáz küzdelem színtere volt, melyben részt vett a lengyel légio is. Ide temették az ismeretlen nevű lengyel kapitányt és egy magyar huszárfőtisztet, Harsányi Bálintot (Ő hozta haza Galíciából a Lenkey-huszárokat). Több száz honvéd nyugszik itt, kb. 70 fejfát állítottak, de az osztrák csendőrség 40 évig senkit sem engedett a sírok közelébe, így a fakesztek elkorhadtak, rajtuk olvashatatlaná váltak a hősök nevei. Turai György helybeli kovácsmester (1900-ban) a lengyel kapitány sírjára korabeli kardból szalagot kovácsolt (1947-ben a múzeum begyűjtötte). 1902-ben a Vasutas Dalárda, az Acélhang, majd 1972-ben a Múzeumbarátok vezetésével Isaszeg lakossága emelt síremléket gránitkőből a Magyar Lengyel Történelmi napok alkalmával. Ezen a területen hat síremlék található (az alsó és a felső részen). Koltórol, a Rákóczi-somfáról hozott somfacsemeték, közöttük zöldellve, jelképezik az összetartozást.

„Csendesen járj fiam, ne fuss! Ahová lépsz, vérét ontott seregeknek, földre tepert, otthonát védő őseidnek jeltelen hantjain jársz! Mennyi hűséget, akarást és szeretetet takarnak itt a hantok! Ne menj még fiam, emlékezz!”

Honvédstrok az isaszegi erdőben

*Szép zöld erdő veszi körül
A honvéd sírokat,
Szép zöld erdő gallyai közt
Vidám napfény mulat.
Vörös sipka, fénylő szurony,
Tüzes szemsugarak
Kápráztatják a szemeket,
Azok csillámlanak.*

*Régen, régen volt a csata
De híre most is él
És a vándor lelke előtt
Minden életre kél.
Szabadságért harcoltanak
Életüket áldozák,
Legnehezebb napjaiban
Szerették a hazát.*

(Dalmadi Gy.)

A *Csatanyitó álláshely* a Kossuth Lajos úti legmagasabb dombtető, melyen valamikor egy csőszház állt. E helyet a honvédvezérkar csatanyitó helynek jelölte, 24 ágyúval. Szemben a Pap-hegyen az osztrák lovasság ütegei álltak. A támadás megindulása után a magyar tüzérekkel Wysoczki József és lengyel légiói szétosztották az osztrákok támadását, sok ágyút zsákmányolva. A honvédvezérkar ide tette át székhelyét, ide érkezett Kossuth Lajos is.

1949-ben, a 100 éves évfordulóra e dombtetőn épült fel a református templom. Falába beépültek az Ákosnyire középkori falu (az Ezeréves kert) területén felszínre került faragott kövek. A templom alapzati munkáinál emberi csontváz, ágyúgolyók, fegyverek kerültek elő. A templom homlokzatán emléktábla hirdeti a lengyel légió helytállását, akik kilenc magyar tüzérség álláshelyét védelmezték. A csatában életüket vesztett hősök emlékére emelte a hálás lakosság 1972-ben. A belső falon a győztes magyar honvédeknek, Kossuth Lajosnak és a szájhagyomány szerint Isaszegen megforduló Petőfi Sándornak emléktábláját láthatjuk.

A Kossuth Lajos úton álló református templomhoz az állomással szemben lévő úton jobbra fordulva jutunk el.

1976-ban Wysoczki tábornoknak a Nemzeti Múzeum kertjében szobrot emeltek az isaszegi Múzeumbarátok kezdeményezésére és közbenjárására.

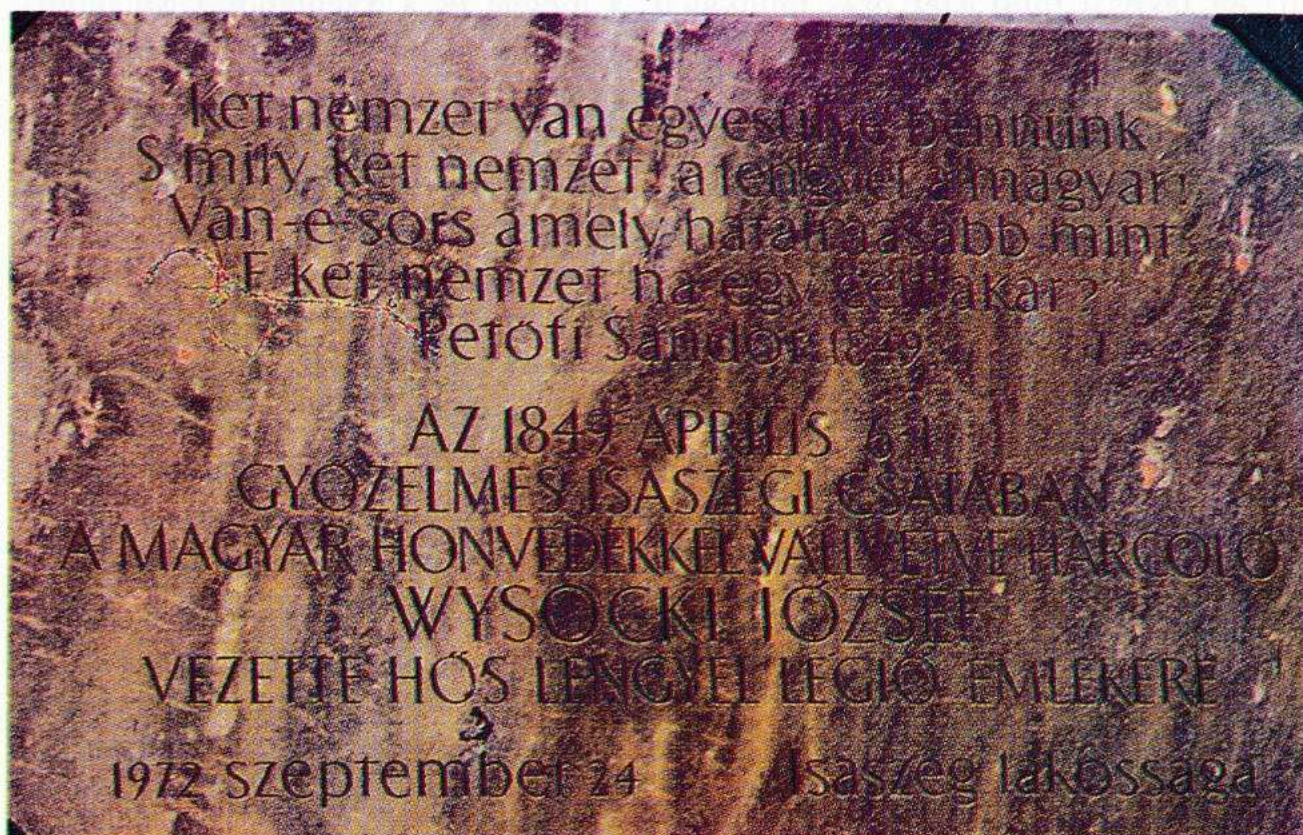
A *községháza* falán 1972-ben márvány emléktáblát helyezett el a lengyel légiók emlékére a Lengyel Hadsereg napján a Bem József Egyesület (a Lengyel Kormány ajándékaként) és Isaszeg lakossága.

A községháza előtti közútba torkollik a „Turai köz”. Nevét a Templom utca sarkán lakó Turai György neves kovácsmesterről kapta. Ebben a közben van állítólag az egyik tömegsír, melybe osztrákokat temettek.

A *honvédvezérkar* a Madách u. 19. sz. alatti épületben tanácskozott. Az épületet lebontották, helyére Tornacsarnok épült.

Az *első sebkötöző hely* a katonapallagi katlannál jött létre.

A *Pap-hegy melletti vizimalomnál is volt sebkötözőhely*. Az elesetteket ide temették. A molnárlegények egy vadgesztenyefát ültettek és egy malomkővet helyeztek a hely megjelölésére. A szépséges koronájú fa ma is áll. A legenda szerint itt párbajozott a két ellenfél (Jókai: Kőszívű ember fiai). A hegy hosszú vonulatán ádáz harcok folytak. Megszámlálhatatlan osztrák, hadfelszerelés, ágyú süllyedt el az ingoványban. Sok halottat temettek a domb oldalába.

Lengyel emléktábla a községháza falán

E sebkötözőhelyek egyikében dolgozott Link Herman szanitéc, aki 1934-ben halt meg. Az izraelita temetőben nyugszik.

A **szentgyörgypusztai kőkeresztet** emlékeztetőül (az elpusztult fejfák helyett) Szentgyörgypusztá lakói állították 1922-ben. 1849. április 6-án kora de. érkezett Damjanich tábornok seregével a majorhoz. A földesúr csikósai ötvenen beálltak a csapatba (vezetőként, mivel jól ismerték a területet). Itt vívták az első harcokat a felderítő járőrök, akik közül sokan elesetek. Ötvenkét fejfát állítottak a honvédeknek, melyek 1922-re elkorhadtak. Éppen ekkor Kerepesről négyökrös tengelyen kőkeresztet akartak szállítani a dányi templom elé. Története van, hogy milyen bátor furfanggal ásták le a betonkeresztet a jel nélkül állt honvédsíroknál. Így áll a mai napig is a Grassalkovich-magtár mellett, emlékeztetőnek.

A **Képesfa** a péceli út elején látható. A csata elcsendesedése után gyalogsági zászlóalját itt pihentette Kalmár Károly isaszegi honvédkapitány. Nemsoká felébred az egyre erősödő, csörtető zajra. Egy osztrák seregrész kísérelt meg támadást, de a vitéz fogadtatásra gyorsan visszatakarodtak. Ezen esemény emlékeztetere a lakosság fiatal hársat ültetett és történetéhez legendát fűzött Szűz Mária figyelmeztető megjelenéséről.

Az isaszegi **Helytörténeti Gyűjtemény** 1967-ben nyílt meg először (az első és a második világháború idején sok anyag elkallódott). A százesztendős öreg épület lebontása után, Szathmáry Zoltán lelkes múzeumvezető irányításával a község lakosai több ezer órás munkával, a megye és a Szentendrei Múzeum-igazgatóság segítségével felépítették az új **falumúzeumot**, mely 1982. október 2-án nyitotta meg kapuit. Régészeti, történelmi és néprajzi anyagot tartalmaz.

A Kossuth Lajos úton, a Művelődési Házzal szemben lévő élelmiszerbolt mellett földút vezet a Madách útra, ahol a múzeum található, de megközelíthető ez az utca a Damjanich János általános iskola felől is (az új templommal szemben).

SZATHMÁRY ZOLTÁN (1901–1989) volt sok évtizeden keresztül a múzeum vezetője, aki megvalósította élete nagy célját, a múzeumot. Úgy érezte, hogy a nemzetfenntartó munka szívbeli kötelessége. Ő még kezét nyújtott és beszélgetett az isaszegi csatában résztvevő szanitéccel. E kéznyújtásban maga a történelem nyúlt át évszázadokon keresztül. Kezdeményezésére felépült a református emléktemplom, megalakult a Műemléki Bizottság, megindultak az Isaszegi Történelmi Napok kulturális rendezvénysorozata, 1969-ben megalakította a Múzeumbarátok Körét.

Isaszegről szóló kiadványok megjelentetése,

Isaszeg első jelvényének elkészíttetése, lengyel-magyar találkozók, számtalan rendezvény, kiállítás szervezése az ő érdeme. Nemzedékekkel ismertette, szeretette meg a történelmet. A Parlamentben magas kitüntetésben részesült. Honszeretete példamutató.

Jótevő emlékét híven őrizni fogják a késői unokák.

Műemlékek, emlékművek

Az isaszegi temető római katolikus temploma, a Szent Márton tiszteletére emelt ún. Öreg-templom az egyetlen műemlék épület. A XII. sz.-ban épült, valószínűleg az I. István király által alapított régi fatemplom helyén. A századok során többször átépítették, így került a XV. sz.-i gótikus toronyhoz és kapuhoz, a XVIII. században barokk stílusú templomhajó. A befalazott kőkeretes ajtónyílások, a rózsablak és a község felé eső támpillérek középkoriak, a többi barokk.

1971-ben renoválták. Gyász- vagy ünnepi misét tartanak benne. Falába van beütve a község Adriai-tengerszint feletti magassága (300 m-t túlhaladó jelzés).

A templomot elhagyva egy D-i irányú földúton balra térve, feljutunk a Kálváriára, ahonnan szép kilátás nyílik a környező dombokra.

Isaszeg közepén az újtemplommal szemben a Damjanich általános iskola mellett áll a Meggyesi Ferenc szobrászművész által készített *I. világháborús emlékmű* (1925.).

A község felett áll őrt a *Honvédszobor* a Szobor-hegyen.
(ld. az emlékhelyeknél!)

P. E.-né

A református templom építésének története

A döntő többségében katolikus vallású Isaszegen, egy 1948. jan. 1-i kataszter szerint, a gyermekeket is beleértve, 431 református él. Gyülekezetük a péceli egyházközség fiókegyháza. A templom építésének vágya az 1910-es évek óta munkál a kis közösség tagjai körében, ám az áldozatos buzgóságot sorozatosan elgáncsolta a történelem. Az e célra adakozott pénz négyszer vált (1919, 1933, 1944, 1946) az infláció martalékává. Lelkesültségük ékes bizonyítéka a „templom építését előkészítő bizottság” 1931-es felhívása:

„Református Testvérek! A mai naptól kezdve határozzuk el szilárdan lelkünkben,

hogy minden erőnkől azon fogunk iparkodni, hogy a saját templomunk harangjának hívó szavára gyűlhessünk egybe az Isten házába...”

Isaszeg az 1849. ápr. 6-i csata színhelye, ahol elevenen él a szabadságharc emléke. Ez érinti meg az 1928-ban Gödöllőről ideszármazott, veretes beszédű Szathmáry Zoltán szellemét is. Az írói, történészi, régési ambíciókkal megáldott hentesmester nemcsak a református közösségnek lesz legenergikusabb szervező tagja, hanem – a település helytörténetének felülmúlhatatlan kutatójaként –, hamarosan a kulturális élet nagyhatású személyiségévé is válik. Benne foganhatott meg a gondolat, hogy a reformátusok temploma legyen egyúttal az a hely is, ahol kiállítják a helytörténeti emlékeket, s hogy a megépítendő templom a „szabadságtörekvések emléktemploma és ereklyemúzeuma” nevet viselje. A lankadatlanul írt kérelemnek meghallgatását illetően kedvező feltételnek számított, hogy jó két év eltelt már a háborús összeomlás óta, és a politikai élet még formálódó állapotban van.

A templomépítés rendje részleteiben: 1946-tól normalizálódik a gyülekezeti élet, napirendre kerül a templom építésének óhaja. 1947 elején elkészül a tervrajz, áprilisban a templomkülsőt tartalmazó levezőlap. 1948 januárjára Abonyi Sándor 100 db gipszmakettet is készít. Az egyháztagokhoz kiküldött megajánlóívek azonban nem érkeztek be. „Csak a közadakozásból befolyó összegek jöhetnek figyelembe. E célból felkeressük egyházfőinket, még a tengerentúlról is. Engedélyt fogunk kérni helyi és országos gyűjtésre.” S valóban, aki és amely fórum csak elgondolható, felkerestetik, egészen a legmagasabb politikai-közjogi képviselőig. A legelkötelezettebb kommunista kormányzati órállóknak is nehéz kitérni az olyan jól célzott folyamodvány elől, mint:

„Isaszeg község a szabadságharcok legjelentősebb eseményeinek színhelye volt. Itt nyugszik a legtöbb elesett magyar honvéd, kiknek kegyeleti emlékére épül a templom.” Vagy: „Az isaszegi reformátusság, akiknek minden egyes tagja kérges tenyerű dolgozó, elhatároztuk, hogy Isaszegen, ahol 28 ezer magyar honvéd emelte diadalra az évszázadok óta sínylődő népünk szabadságtörekvésének zászlaját, ... népi szabadságtörekvések emléktemplomának és múzeumának felépítésébe kezdünk.”

1948 januárjában külön öröm is éri a gyülekezetet: teljesíthetőnek mutatkozik a régi álom, hogy saját lelkész kaphasson. Csehszlovákiából november végén, a gyülekezet hó várakozásától övezve érkezik meg Nagy Zoltán református lelkész, aki azonnal bekapcsolódik az ügyek vitelébe. A következő év elején kerül sor a Péceltől való elválásra. Önálló egyházközséggé szerveződik a gyülekezet, megtörténik a törvényes lelkészválasztás. 1947 augusztusában Veres Péter építési miniszter 8.000 Ft-ot utal ki templomépítés céljaira (anyagvásárlásra). A községi előljáróság is megszavaz 3.000 Ft „hosszúlejáratú” támogatást. Az egyháztagoktól 2.000 Ft folyik be. Az egyházi fórumoktól való segítségkérés eredménytelenül végződik, egyedül a Dunamelléki Református Egyházkerület járul hozzá ahhoz, hogy a területén lévő gyülekezetek körében céladakozást hirdetve, az 1948. márc. 15-i perselypénzt 50%-ban, 4.475 Ft-ot, adományként felajánlja. A belügyminiszter csak Isaszeg területére engedélyezi a gyűjtést. Az egyház vezetése közben az építés érdekében szervezendő országos védnöki testület létrehozásán fáradozik. Tildy Zoltán köztársasági elnök után számos minisztert és egyéb magasrangú közéleti személyiséget is megkeresnek e kéréssel. Így vállalnak védnökséget többek között: Dobi István földművelésügyi miniszter, Nagy Imre, az Országgyűlés elnöke, Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi

miniszter, Rajk László belügyminiszter, Veres Péter honvédelmi miniszter, majd később az új köztársasági elnök, Szakasits Árpád is.

A munkálatok irányítására Balogh József tervező és építkezési vállalkozó kapja meg a megbízást. A pénzhezjutás további eszközeként tárgysorsjátékra szóló nyereményjegy-kibocsátási engedélyt kének a Pestvidéki Pénzügyi Igazgatóságtól; ennek bevétele 6.000 Ft. A VKM-től államsegély címén 40.000 Ft-ot utalnak ki lelkészlakás céljára. Szeptemberben meg is vásárolják a Kossuth L. u. 61. sz. házat a hozzátartozó 408 négyszögöles ingatlannal. A ház állapota romos, de október 31-re elkészülnek a rendbehozatalával. Az új templom helyéül kínálkozik a Kossuth L. u. 59. sz. alatti háznak és a hozzátartozó teleknek megvétele. Október-november hónapokban megérkezik a 20-20.000 Ft újabb VKM-kiutalás. December 10-én megjön az államsegély utolsó, 70.000 Ft-os összege. Ezzel egyidejűleg készül el az egyházközség két új harangja, a budapesti Szlezák László harangöntő mester műhelyében. A nagyobbik haranghoz a fémanyagot Tildy Zoltán közbenjárására az Iparügyi Minisztérium adja.

Felirata: „Hirdessétek a szabadságot a földön, annak minden lakójának - III. Mózes 25:10.”

„Az Isaszegi Református Egyházközség alakulása évében a hívek közadakozásából 1948” – olvasható a kisebbiken.

1948. november 28-án nagy napra virrad a gyülekezet. Ekkor kerül sor a templom alapkőletételére, a harangszentelésre és a lelkészbeiktatásra. Az ünnepi alkalomra képvisellet küld Dinnyés Lajos miniszterelnök. A felszentelés szolgálatát Ecsedy Aladár, tahitófalusi esperes végzi.

Az esemény szép emlékeként maradt ránk a „Fogadástétel az isaszegi református emléktemplom alapkőletétele alkalmával” c. nyilatkozat:

„Alulírottak, az isaszegi református egyház presbiterei, Isten előtti hálával teszünk bizonyosságot arról, hogy... sok-sok imádságunk meghallgatásaképpen Isten megadta számunkra, hogy ... az isaszegi véráztatta csatamezőn lehelyezhetjük templomunk alapkővét... Az emberi gyűlölet helyett hirdesse az itt épülő templom az evangéliumból áradó krisztusi szeretetet és a népek megbékélését...

Fogadást teszünk, hogy imádkozunk és dolgozunk, ... hogy itt az emberi lelkek élő köveiből, Isten dicsőségének messze világító temploma... megépüljön.

Fogadást teszünk, hogy ősi hitünk szent örökségét törhetetlen hűséggel őrizzük...

Fogadást teszünk, hogy ebben a templomban nem széthúzásban, hanem szeretetben építjük a lelki házat ...az evangéliumnak ránk bízott világosságát és gyógyító erejét eljuttatni igyekszünk tépődő embertársainkhoz...

Isten minket úgy segítjen!”

A kezdettől fogva tervezett múzeum, a kommunista pártpolitikai és ideológiai nyomás hatására időközben kivétellett az egyházközségi szervezés kereteiből, s önálló, a templomépítéstől független programmá vált. Megvalósulására végül is csak évtizedekkel később került sor, Szathmáry Zoltán határozott fellépésének köszönhetően.

Hosszú és nehéz munka eredményeként 1949. szeptember 18-án következett el a várva-várt nap: a templom felszentelése.

Homlokzatán világít Isten hívó szava: „Térjete meg hozzám!”

Majsai Tamás

(Az írás a szerző azonos című dolgozatának a szerkesztőség által szerkesztett és lényegesen rövidített változata.)

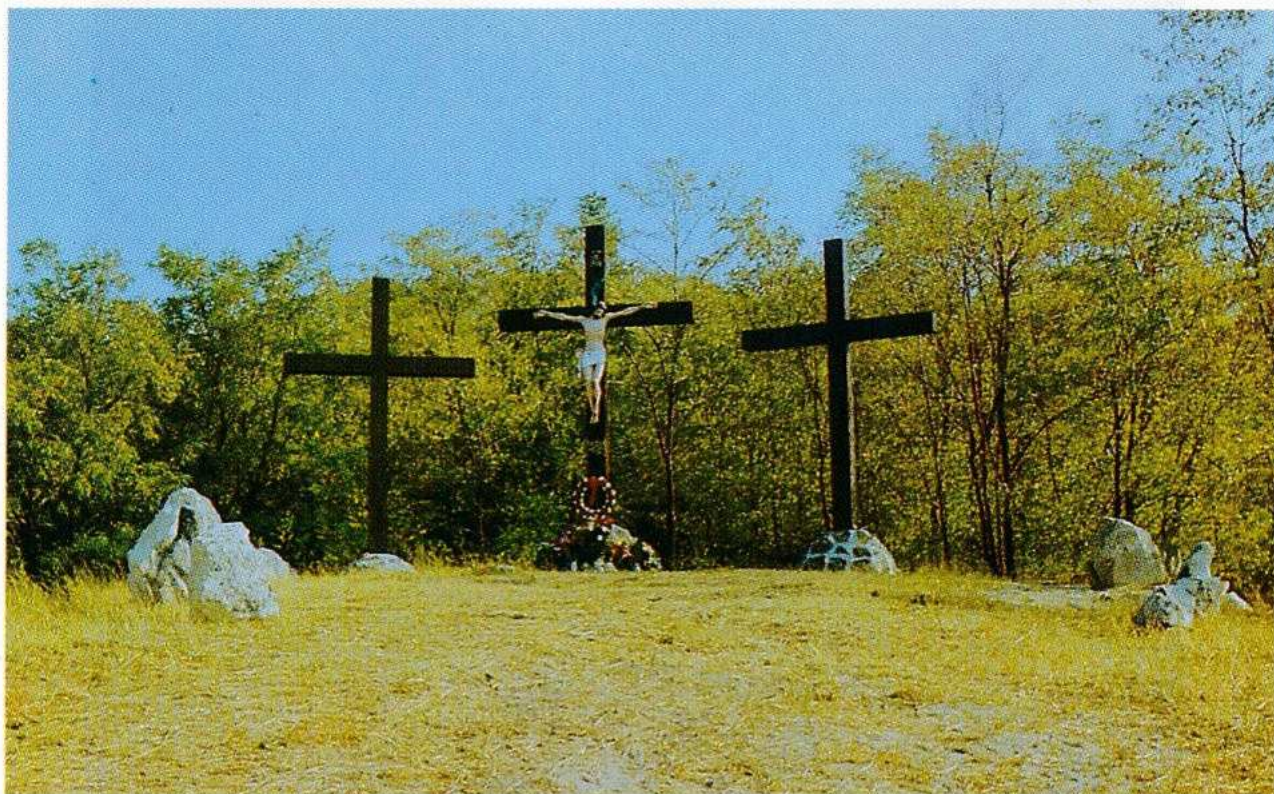
Az újtemplom építésének története

Az újtemplom építésének terve már 1913-ban felvetődött.

Ekkor a templom építésének szükségességét abban látták, hogy a község lakosságának számához mérten a műemléknek számító régi templom igen szűk, így a rendszeres és folyamatos vallásgyakorlást nem teszi lehetővé. Az

állami költségvetés 150.000 aranykoronát biztosított erre a célra, ám a közbejött világháború megakadályozta az építést.

1934-ben új kérelemmel fordult az Isaszeg, Pest megyei község kegyura a Magyar Királyi Koronauradalom, ill. a Minisztérium felé, hogy a templom építését a költségvetésből támogassák. Strizs József esperes-plébános úr közbenjárása folytán Karay Krakker főispán úr a földművelésügyi minisztertől 60.000 pengő támogatást eszközölt ki, melyet három részben kaptak meg. A község 12.000 pengőt

Kálvária

szavazott meg, de a vármegye csak 6.000-et engedélyezett. A templom építésére többen is pályáztak, végül Hajagos Andor rákoshegyi építőmester ajánlata volt a legkedvezőbb, így ezt fogadta el a képviselőtestület.

1937. március elején az állam egy építész-mémökkel megvizsgáltatta a templom helyét és alkalmasnak találta azt az építkezésre. 1937. május 23-án du. kivonultak, és a helyet megáldotta Strizs József plébános, majd az első kapavágással a templom építését megkezdte. Az alapkövet Dr. Varasály Béla váci prelátus-kanonok ünnepi szentmise után megáldotta.

Az alapköbe egy bádoggal szelencében helyezték el az építés előkészületeiről szóló írást és az adakozók névsorát.

1939-ben a tető is felkerült a templomra.

1942-ben a Koronauradalomtól az építéshez szükséges 50 m³ fát kaptak kitermelésre.

1944. május 7-én bérálás volt Isaszegen. S bár az újtemplomból az ajtók és az ablakok hiányoztak, mégis itt volt az ünnepélyes bérálás.

1944 augusztusában a sekrestye és az oratórium vakolását is befejezték.

1945-46-ban a front miatt megrongálódott templomtetőt kijavították.

1947-ben a templom ablakainak beüvegezése is megtörtént.

1947-ben Berkecz József lett a plébános, aki előzőleg már 1939-től káplánként is részt vett a templomépítésben.

A templom építését és szépítését 1960-ig folytatta, amikor is Tanács János lett Isaszegen a plébános.

1962-ben a torony és a főhomlokzat befejező munkáit Szentgyörgyi Gyula építésmérnök végezte el.

1964-ben festették ki a templomot.

1969-ben új plébánost kapott az egyházközség, Dr. György Attila személyében.

1973. szeptember 23-án szentelték fel az orgonát, melyet Szeidl János vezetésével az Orgonakészítő KTSZ. készíttette és Kárpáti József orgonaművész szólaltatta meg. Megszentelésén jelen volt Werner Alajos, az egyházi zene nagy magyar egyénisége is.

1974-ben színes ablaküvegekkel gazdagí-

(Fejéregyházi László felvétele)

tották a templomot, majd 1975-ben a fűtést is megoldották.

1978-ban Gulyka József lett a plébános, aki elkészíttette az **oltárkép** freskóját, melyet 1982. augusztus 20-án szenteltek meg.

A freskó a templom védőszentjét, Szent István királyt ábrázolja, aki felajánlja a magyar koronát a Szűzanyának. Az oltár érdekessége a két mellékkép: az isaszegi csatára emlékeztető csataképfelület. A freskó Takács István festőművész alkotása.

1985-ben került sor a templom külső tatarozására.

1986. augusztus 20-án Marosi Izidor váci püspök megáldotta, majd november 18-án helyére emelték az új, vörösrézrel borított toronysisakot.

Az Isten háza szent hely, ahol hallhatjuk az Ő szavait:

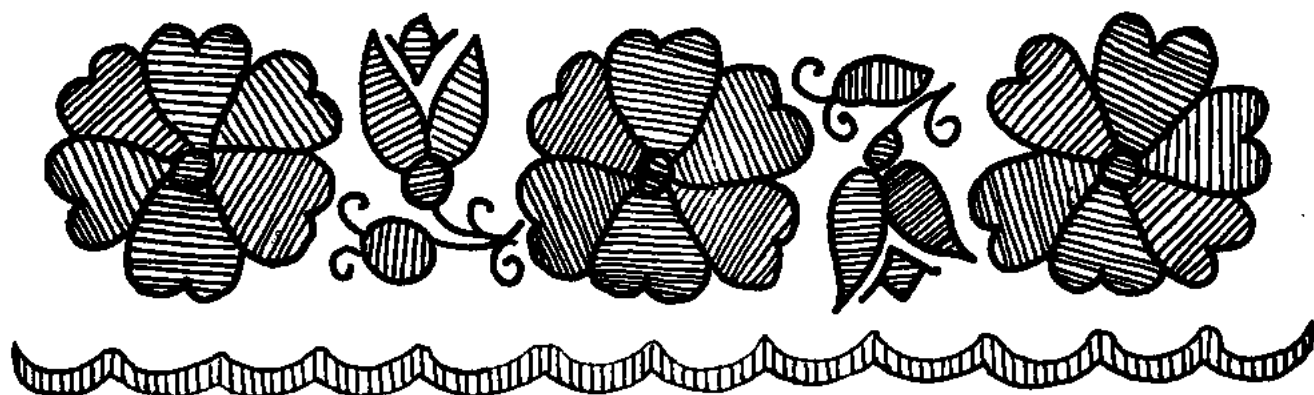
„Jöjjetek én hozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és megterhelgettetek és én megnyugosztalak titeket.”

Gulyka József
esperes-plébános

Népszokások, népművészet

„Isaszeg magyarosodni kezdő tót falu, alatta folyik a soha ki nem száradó Rákos vize. Van itt katolikus templom, 1 pálinkafőző ház, vendégfogadó (a Ráday-féle) és 4 vizimalom” (1851-es adat). A lakosság tehát vegyes összetételű. A magyarságot és a szlovákokat (a többi betelepülővel) sokféle intenzív kapcsolat fűzte össze a történeti fejlődés során. A nyelvi, kulturális

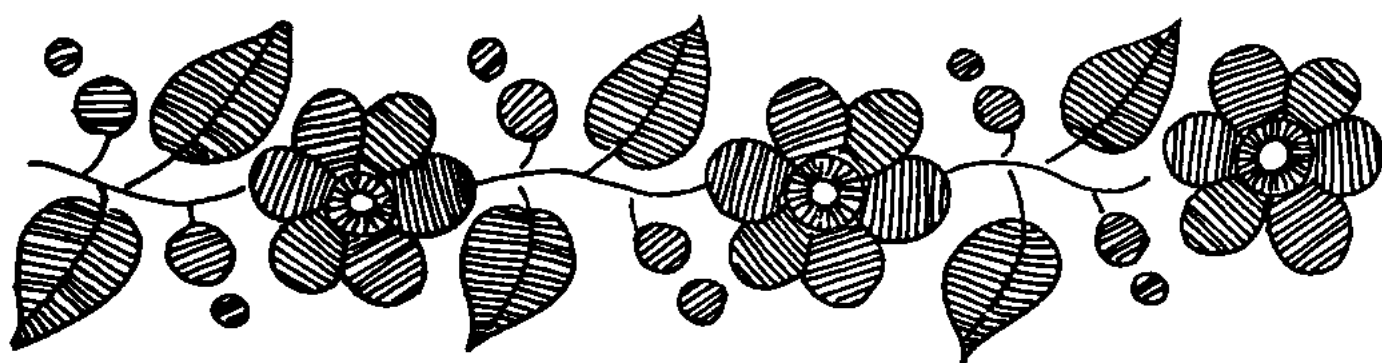
kölcsönhatást szélesítette a területi, termelési munkamegosztás. A szlovák népkultúra jelenségei (népszokások, ünnepi szokások, népművészet, népzene) a sok évszázados közös múlt, sorsközösség következményeként, nagyon sok hasonlóságot mutat a magyarságéval. Isaszegen jól láthatók ezek a hagyományok: a lakásbelső, a használati tárgyak, a pásztor faragás, a népviselet, de a hímzések szépséges motívumai is. A szobabelsőből nem hiányzott a Rákóczi és a Kossuth kép, a szabadságharcok maguknak vallott jelképei.

Községünk neves színpompás népviseletéről. Ünnepek alkalmával itt is elmondható volt a költő Ady Endrével:

*„Mennyi szín, mennyi szín, mennyi kedves,
és tarkaságban annyi nyugalom.”*

Lányok, asszonyok díszes serege, pompás vonulása a dombon, utcán szépséget, biztosságot, nyugalmat sugárzott. Ringott a ráncolt szoknya, a kikeményített alsóval. Hozzá puffos ujjú, csipkés szélű fehér inget és hímzett pruszlíkot viseltek. (Ma már csak bemutatásra.) A pruszlíkokra természetű virágokat, kalászt, margarétát, búzavirágot hímeztek, és megtalálhatóak voltak rajtuk a viselőjüknek a neve mellett a régebbieken, szövegfelírás vagy vallásos feliratok is. A szoknya elé kékfestő kötényt kötöttek, melyet azonos mintájú gépi hímzéssel díszítettek. Az asszonyok hímzett főkötőt (csepec) hordtak, a gyermektelen fiatal asszonyok pedig túllból apró ráncolással koszorúba szedett bujdost. Elmaradhatatlan a hímzett keszkenő derékhoz tűzve vagy az imádságos könyvbe hajtva.

Lakásuk díszítésére is felhasználták (ma is használják, hímzőszakkörökön készítik) a terítőiken és futóikon alkalmazott gyönyörűséges mintákat, ki-

egészítve a kontúrozott rózsás, nefelejces vagy eper és cseresznyés mintázattal. Mintarajzolással remekeltek a neves „íróasszonyok”. A kézimunka motívumok is többféle nemzetiségi hatást egyesítenek.

„ISTEN ÁLDJA MEG AZT, AKI NEMZETSÉGÉNEK GYÖKERÉT, ŐSEINEK HITÉT SOHA MEG NEM TAGADJA”

Virágoztatnunk kell a hajdani lombot, felszívni sejtjeinkbe a népkultúra üzenetét. Élővé kell tenni ismét, bekapcsolva a nagy áramkörbe. Múltunkból, dédapáink, anyáink szokásaiból újra gazdagodhatunk. Olyan hajszálgyökerekből, amely ősi, mint maga a természet. Meghökkenítően érdekes, varázslatos, amit tovább kell adnunk, mert így vagyunk igazán itthon.

Isaszegi farsangi szokások

A farsangot „száraz” szerda előzte meg (febr. 21-22). „Megbomlik a hasunk éhen” – kiáltották. A farsang „kövér” csütörtökön kezdődött és 3 napig tartott. A fiúk rönköt húztak, minden lányos háznál lehasítottak belőle, és jelképesen a fazékba dobták. Ezért sonkát, kolbászt stb. kaptak. Számon tartották melyik háznál kapták a legtöbbet, hogy az elkövetkező mulatságban azokat a lányokat táncoltassák. Vasárnap reggeltől szólt a zene. A lányok, asszonyok megsütötték a farsangi fánkot, felöltöztek kikeményített sok szoknyájukba és elmentek a mulatozó helyre. Utána volt próba farsang hétfő, majd a farsang farka, a kedd. Miután elhallgatott a zene, jött a nagybőjt, (40 napos), húsvétból visszaszámított 6 hét. Míg tartott a farsang, a maskarába öltözött emberek víve az „álarcos asszonyt” (botot vagy seprűt

öltöztettek fel), majd elégették vagy a Rákos vizébe dobták, jelképezve a tél temetését. Közben ezt énekelték:

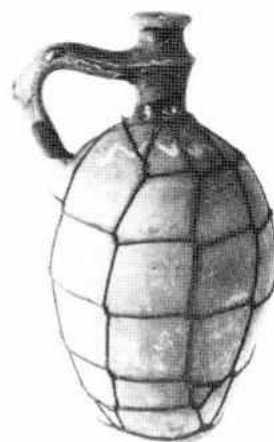
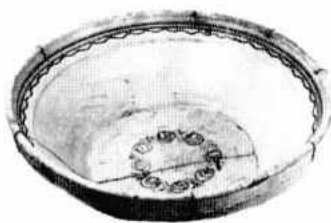

*„Kiszelica krásna,
Gyeszi huszi pászla,
Tam hore, na dole.
Diktátorovom dvore.”
(Álarcos asszony,
Hol legeltettél libát?
Ott fenn a hegy alatt,
A bíró udvarában.)*

A kiszelicázás mellett elevenen éltek s élnek napjainkban is a betlemezés, a húsvéti ünnepi szokások, a maskarázás, a pünkösdi májusfa állítás, a szüreti multság, a fonó játékok, az asszonykórus, a népitánc.

A Rákos két partján számtalan kenderáztató sorjázott. Négy takácsmester élt és dolgozott az 1900-as évek elején. Hagyomány volt a kender termesztése, feldolgozása, szövése. Itt készítették végszámmra a háziszőtteket, ágyhuzatokat, terítőket, alsóneműket. „Nádassal van tele, sej, az isaszegi kenderáztató.” — énekelték munka közben a súlykoló lányok.

A lakodalmas rigmusok, szinte forgatókönyv szerinti lebonyolítása az ünnepségnek, (melyben az egész násznép részt vesz a vőfély vezetésével) ma is élő népszokás. „Gyjocsa, gyjocsa lasztovicska, Jubel szomtya odma-licska” (kislány, kislány, kicsi fecske, Szerettelek kiskorodtól fogva...) — hangzott a kedves dal. Azután jönnek a beköszöntők: „Szerencsés jóreggelt adjon az Úristen. Hála, hogy e napra felvirradtunk éppen. Eljött az óra midőn leányunknak, Oltárhoz kell menni, mint szép menyasszonynak.” A búcsúztatók, az ebéd, a vacsora előtti Beköszöntők az itt élők találékony-

ságát, jó humorérzékét bizonyítják. (Az 1969-ben alakult népi együttes szép lakodalmi bemutatókat tartott.)

A hagyományok mellett meg kell emlékeznünk egy igen értékes emléktárgyról is, az itt Isaszegen előkerült kéziratos nótáskönyvről. Szerzője 1847-től 1853-ig gyűjtötte, és írta lúdtollal az anyagát. Az egyszerű emberek örömét, bánatát, hazaszeretetét megörökítő dalok között több Petőfi dal is szerepel. A könyv írója természetes intelligenciával megáldott ember lehetett. A falubeliek későbbi elmondása szerint Szabó Sámuel a földesúr szegődményes bérese volt Isaszeg-Szentgyörgypusztán.

P. E.-né

Magyar imádság, idézet a kéziratos könyvből

Az érthetőség kedvéért a verses ima mai helyesírással íródott, de betartotta a könyv írójának szöveg és sor beosztását.

*Mi atyánk! ki vagy a mennyekben
Szenteld meg egyetértéssel a
Nemzetet, jöjjön el aranykora
Legyen meg akaratja mik
éppen most, úgy ezredévek
mulva is. Add meg nekünk a
Többé soha össze nem törhető
Szabadságot és bocsásd meg
ha a századokig tartó
könnyek között néha zugo-
lódtunk, Miképpen mi is meg-*

*bocsátunk az eddig ellenünk
küzdött minden ellenségnek
ne vigy többé ha-
zafiatlanság kíséretében
de szabadíts meg a nyo-
mortól és a ránk vert bilincs-
től, mert tiéd az ég és
a föld és a szép magyar
Haza most és mindörökké!
Ámen*

ISASZEG INTÉZMÉNYHÁLÓZATA, MUNKAHELYEK

A közigazgatási intézmények jórészt a főutak mentén, a község központjában találhatók:

A Községháza, ahol a Polgármesteri Hivatal működik a Rákóczi úton van. Itt található meg a Rendőrség is. A Damjanich János Általános Iskola a központban, a Kossuth úti Klapka György Általános Iskola (épült: 1964-ben), a Tóth Árpád úti Klapka György Általános Iskola (épült: 1985) a Gödöllő felé vezető főútvonal mellett helyezkedik el. Egy napközi, két óvoda, egy bölcsőde és Idősek Napközi Otthona is van a községben. A Postahivatal és a Takarékszövetkezet a Kossuth L. utcában található, a Művelődési Otthon (Dózsa György u. sarok) a könyvtárral itt működik. 1992 augusztusban nyílik meg a Tornacsarnok. Két gyógyszertára van a községnek, melyek a Kossuth Lajos utcában és a Tompa Mihály úton találhatók.

Tornacsarnok

Egészségügyi intézményei közül: egy körzeti orvosi rendelő, a gyermek-orvosi rendelő és a fogászat a Rákóczi úton van, a másik két orvosi rendelő az Aulich és a Hunyadi utcában található. A község kereskedelmi hálózata kiterjedt, a privatizációval számos új kisvállalkozás indult be. Ma már több kultúrált vendéglő áll az idelátogatók rendelkezésére.

A község vízzel, gázzal ellátott. A magán és középítkezés, az infrastruktúra fejlesztése az elmúlt évtizedektől folyamatosan halad. A lakosság túlnyomó része Budapesten dolgozik. Ezen kívül a Gödöllőn lévő intézmények, a Gépgyár, az erdőgazdaság és Isaszegen főleg a Lignifer Ipari Szövetkezet biztosít munkalehetőséget.

A közlekedésben nagy szerepet játszik a vasút (Keleti pu. 40 perc). A Gödöllő-Isaszeg-Dány útvonalon busz közlekedik, de a helyi közlekedést is buszjáratok segítik. Benzinkút a község Pécel felőli bejárata mentén található a Rákóczi úton.

1990. október 19-én tartotta ISASZEG NAGYKÖZSÉG KÉPVISELŐ-TESTÜLETE ALAKULÓ GYŰLÉSÉT. A Polgármesterrel együtt 14 tagja van az önkormányzatnak.

Út- és járdaépítésekkel, a közvilágítás fejlesztésével, új utcák nyitásával kezdte munkáját.

Tervében szerepel a csapadékvíz elvezetésének következetes, ütemszerinti végrehajtása, szennyvíz tisztítómű építése, csatornázás, a nagyközség rendezési tervének elkészítése, telefonhálózat kiépítése. Távlati elképzelésében melegvízfeltárás és egy kultúrpark létesítése szerepel.

Az önkormányzat komoly pénzeszközöket fordít a település környezetvédelmére és tisztaságára.

Településünk jelentős fejlődésen megy keresztül a lakosság igényeinek figyelembevételével.

Reméljük, hogy ezt a változást nem csak a helybéliek veszik észre, hanem az idelátogató turisták is, kiket ISASZEG lakossága és önkormányzata mindig szeretettel vár és hív.

Historia Iszasegu

Serdecznie Państwu witamy i pragniemy przedstawić Wam naszą Gminę, jej przeszłość historyczną, muzeum i jej teraźniejszość.

Zalesione okoliczne pagórki, przecinane dolinami są doskonałym miejscem na wycieczki. Iszaseg jest gminą położoną w odległości 30 km na północny-wschód od Budapesztu. Liczy blisko 9 tys. mieszkańców. Leży na skraju pasma Wzgórz Gödöllő. Najpiękniejszą częścią okolicy jest Las Parkowy o powierzchni 150 ha. Na tych terenach 6 kwietnia 1849 roku rozegrała się bitwa, zapisana złotymi literami w historii narodu węgierskiego. Mimo znacznej przewagi wojsk austriackich wojska węgierskie pod dowództwem generałów Görgey, Kalpka, Damjanich i Aulicha odniosły zwycięstwo.

Walczący w szeregach węgierskich Legion polski, dowodzony przez Józefa Wysockiego wyróżnił się szczególną odwagą. Dla upamiętnienia tej zwycięskiej bitwy na górze Szobor w 1901-szym roku w 50-tą rocznicę bitwy został odsłonięty pomnik honweda-zolnierza, dzieła Béla Radnai. Mogiły żołnierzy węgierskich, a również Grób Nieznanego Żołnierza Polskiego znajdują się w Katonapallag.

Jeden z sanitariuszy, biorący udział w tej bitwie Herman Link dożył sędziwego wieku 104 lat i został pochowany na cmentarzu żydowskim. Dla uczczenia miejsca, z którego wyruszyli żołnierze węgierscy na zwycięską bitwę, zbudowano kościół kalwinistów.

Na fasadzie frontowej kościoła została umieszczona marmurowa tablica ofiarowana przez polski rząd w 1972 roku. Druga tablica, sławiąca dzielność wojsk polskich i węgierskich znajduje się na ścianie gmachu Rady Gminnej. Umieszczono na niej słowa wielkiego poety węgierskiego Sándora Petőfiego „Dwa narody są w nas zjednoczone” i słowa Józefa Wysockiego „Za wolność wasza i nasza”.

Nowy budynek muzeum gminnego otworzył swe wrota w 1982 roku. Zawiera w swych zbiorach materiał archeologiczny, historyczny i folklorystyczny.

Liczne wykopaliska świadczą o tym, że już w dawnych czasach okolica ta była zamieszkała. Pierwsze ślady osadnictwa pochodzą z epoki neolitu, tzn. sprzed około 5 tysięcy lat. Osiedlili się tutaj Sarmaci, Hunowie, Awarzy, Słowacy i Pieczyngowie.

W roku 895, w roku zajęcia ziemi ojczystej przez Węgrów na terenie tym mieszkało plemię Madziarów. W 1274 roku po raz pierwszy została zapisana nazwa osady, jako ILSUAZYG (Prawdopodobnie jest to nazwisko węgierskie w pisowni łacińskiej z okresu zajęcia ziemi ojczystej przez Węgrów).

Osada ISASZEG istniała już za czasów króla Stefana, o czym świadczą pozostałości fundamentów kościoła rzymskiego. Iszaseg i okolice były bogatymi terenami łowieckimi królów z dynastii Árpádów. Później Iszaseg przeszedł w ręce bogatych magnatów. W roku 1241 okolica została spustoszona przez Tatarów. Od 1527 roku całe Węgry a również Iszaseg okupowali Turcy. Pod koniec XVI wieku ludność osady prawie wymarła.

W 1710-tym roku w czasie walk wolnościowych za Rakoczy'ego oddział 600 żołnierzy cesarskich, zbierających podatki został pokonany przez miejscową ludność. Wtedy to splonęła kronika Historia Domus prowadzona od czasów króla Stefana. W wyniku wojen i chorób ludność osady prawie wymarła; zaczęli napływać nowi osadnicy ze Słowacji. W tych czasach osada była centrum komunikacyjnym obejmującym 13 kierunków.

W Isaszegu gościło wielu sławnych ludzi: polityk Lajos Kossuth, poeta Sándor Petőfi, pisarz Mór Jókai, malarze: Mihály Munkácsy Mór Than i biolodzy: Ottó Herman oraz, Ede Ulbrich. W Isaszegu przebywał również poeta Árpád Tóth.

W okresie I wojny światowej powołanych zostało do wojska wielu mężczyzn w wieku poborowym i wielu z nich zginęło na froncie.

Nazwiska poległych figurują na pomniku wykonanym przez rzeźbiarza Ferenc Meggyesi, a odsłoniętym w 1925 roku. Pomnik ten znajduje się naprzeciwko nowego kościoła rzymsko-katolickiego.

W minionych 47-latach w gminie zaszły znaczne zmiany. Zwiększyła się liczba mieszkańców, wybudowano wiele nowych domów, rozbudowano infrastrukturę.

Nasza gmina, która ma tak bogatą przeszłość historyczną wyznaczyła sobie za zadanie pierwszoplanowe włączenie okolicy do sieci turystycznej kraju, do coraz lepszej obsługi przybywających tu miłych gości. Od 1972 roku pomiędzy miejscowym Kolem Przyjaciół Muzeum a Polskim Stowarzyszeniem Kulturalnym im. Józefa Bema kwitnie bratnia współpraca.

Proponowana trasa wędrowki

Isaszeg stacja kolejowa — stary kościół — miejsce bitwy — groby żołnierzy.

Oznakowanie: Z+ 3 km, 50 min.; oznakowaniem P 1 km

Trasa o znaku „Z+” prowadzi ze stacji kolejowej poprzez gminę.

Warto odwiedzić muzeum znajdujące się na ul. Madach 15 czynne w godzinach 14-18.

Trasa prowadzi na cmentarz wzgórzami o małym nachyleniu. Na wzgórzu stoi pięknie odnowiony kościół rzymsko-katolicki, zbudowany na ruinach z XII wieku w stylu gotyckim.

Po zwiedzeniu kościoła proponujemy pójść dalej na górę Szobor, miejsce bitwy, stoczonej 6 kwietnia 1849 roku. Z góry roztacza się piękny widok na okolice; za górą znajdują się tereny parku myśliwskiego i idąc dalej droga o oznakowaniu „P+”, w odległości 1 km dotrzemy do grobów żołnierzy.

Tekst węgierski przetłumaczyła:
Jakócsné, Dabrowska Magdalena

Geschichte von Isaszeg

Herzlich willkommen liebe Gäste. Wir möchten Ihnen die Sehenswürdigkeiten, besonderen geschichtlichen Ereignisse, Denkmäler und Museen unserer Gemeinde vorstellen. Die hügeligen Wälder und Täler bieten Möglichkeiten zu angenehmen Ausflügen. Wir wünschen, da sich jeder Gast wohlfühlen und erneut zu uns kommen mag.

Isaszeg ist eine 30 km von Budapest entfernt liegende Großgemeinde. Seine Einwohner betragen 9000. Es liegt am Randbezirk der Hügellandschaft Gödöllös. Sein schönster Teil ist der 150 H große Parkwald, die Stelle der Truppenbewegung von 1849.

Der große Tag des ungarischen Freiheitskampfes fiel auf den 6. April 1849. Es ist die Erinnerungsstätte der „Frühlings Siegesschlacht“ des Feldzuges, in welcher die ungarische Kampftruppe unter den Generälen Görgey, Klapka, Damjanich und Aulich der kaiserlichen übermacht eine Niederlage bereitete. In der Truppe zeichnete sich die Legion der Polen unter Leitung von General Wysoczki durch kühne Tapferkeit aus. Auf diesem wichtigen Schauplatz der Schlacht, wo übrigens das Honved Denkmal steht, entstand 1901 zu 50 jährigen Wiederkehr der Schlacht unter Béla Radnai eine Schöpfung. Die Soldatengräber, auch des unbekannten polnischen Soldaten sind auf dem Soldatenpallag zu finden. Der im Alter von 104 Jahren verstorbene isaszeger Sanitäter, Herman Link, liegt auf dem jüdischen Friedhof begraben. Die Marmortafel an der reformierten Gedenkkirche, die stets um Freiheit bemüht war, bezeugt auf dem Standplatz der Schlachteröffnung den Sieg der Kämpfer.

Die Marmortafel, von der Republik Polen gestiftet, wurde 1972 von der dankbaren Bevölkerung angebracht. Auch an der Wand des Dorfhauses erinnert eine Tafel an das Heldentum der polnischen und ungarischen Truppen. Mit Petőfis Worten: „Zwei Nationen vereinigen sich in uns“ und im Sinne der Abschiedsworte Wysoczkis „Für unsere und eure Freiheit“.

Das neue Dorfmuseum hat 1982 seine Tore geöffnet. Es verfügt über archäologisches, geschichtliches und ethnologisches Material. In der Neusteinzeit, also vor 5000 Jahren, konnten in der Umgebung Isaszegs Spuren von ersten menschlichen Niederlassungen verzeichnet werden. Sarmaten, Hunnen, Awaren, Slawen und Besenyős, die während der Völkerwanderung hierher verschlagen wurden, siedelten sich hier an. Dies beweisen das Verteidigungssystem, der sagenhafte „Csörsz“ Graben, die Gräber, Funde und Urbewohnerstetten. Dieses Gebiet ist die Besatzer-Zone des Megyer Stammes der Landnahme. Erste schriftliche Festlegung des Namens der Gemeinde im Jahre 1274 lautet Ilsuazyb. (Hierbei handelt es sich wahrscheinlich um einen ungarischen Namen nach der Landnahme, der mit lateinischen Buchstaben geschrieben wurde.) Die Siedlung existierte zur Zeit König Stefans, bei Erkundung der Grundmauern der auf dem Kirchenhügel stehenden mittelalterlichen Gedenkkirche, entfalteten sich die großen Grundumrisse einer Rundkirche aus der Árpád Dynastie. Isaszeg und seine Umgebung hatte unter der Dynastie Árpáds großen

königlichen Besitz und umfangreiche Jagdgebiete. Diese gelangten später in die Hände von Großgrundbesitzern. Im Jahre 1241 überfielen Tataren das Land. 1527 leidet Isaszeg unter der Herrschaft der Türken.

Am ende des Jahrhunderts war das Volk dieser Gemeinde fast vollständig ausgestorben. Während des Freiheitskrieges unter Rákóczi erntete man Sieg über 600 kaiserliche Steuereintreibungssoldaten. Da brannte der in die Zeit König Stefans zurückzuführende Historia Domus ab. Auf Grund der durch Seuchen und Krieg verursachten Vernichtungen gelangten Siedler, größtenteils Slawen in die Gemeinde. Damals war die Gemeinde Zentrum von 13 in verschiedene Richtungen führenden Fuhrwegen.

Quellen und überlieferung sind viele berühmte Menschen in dieser Gemeinde herumgekommen: Regent Lajos Kossuth, der Dichter Alexander Petőfi, der Schriftsteller Mór Jókai, der Maler Michael Munkácsy, der Maler der Schlachtenreihe von 1849, Mór Than, die Biologen Otto Herman und Ede Ulbrich, und der Dichter Árpád Tóth.

Auch die Stürme dieses Jahrhunderts haben die Gemeinde nicht verschont! Der I. Weltkrieg hat die wehrpflichtigen Männer um ein Zehntel reduziert, ihre Namen sind auf dem Denkmal gegenüber der neuen katholischen Kirche zu lesen, welches 1925 von dem Bildhauer Franz Meggyesi gefertigt wurde. Der II. Weltkrieg hat sich auch unter den Bürgern seine Opfer ausgesucht. Durch starken Zusammenhalt und gegenseitige Hilfe wurde Isaszeg erneut aufgebaut. In den vergangenen 42 Jahren hat sich das Gesicht der Grossgemeinde sehr verändert. Die Zahl seiner Einwohner ist gestiegen, der Bau von Wohnhäusern kam rasch in Gang, die Entwicklung der Technik konnte man auch in anderen Bereichen wahrnehmen (Öffentliche Gebäude, Infrastruktur).

Durch die veränderten Verhältnisse der neuen Zeit haben es die sich hier Lebenden zur Aufgabe gemacht, diesem historischen Ort und der anmutigen Gegend den Anschluß an das Touristennetz und die weitere Entwicklung zu ermöglichen, so daß wir die uns besuchenden Gäste immer besser versorgen können.

Empfohlener wanderweg:

Isaszeg Endstation — Alte Kirche — Denkmal der isaszeger Schlacht-Honvedgräber.

Zeichen: Z+ 3 km, 50 Min., P+ 1 km auf dem Zeichen. Wenn Sie von der isaszeger Endstation bei Z+ Zeichen starten, werden Sie durch die ganze Gemeinde geführt. Auf dem Weg ist es lohnenswert, das Dorfmuseum (Madách Straße 15) mit seiner geschichtlichen Ausstellung (Öffnungszeiten zwischen 14 und 18 Uhr zu betrachten). Über eine leichte Anhebung führt der Weg zu dem über der Gemeinde herrschenden Hügel zum Friedhof. Hier steht das restaurierte, original aus dem XII. Jahrhundert, im gothischen Stil umgebaute Gebäude der römisch-katholischen Alten Kirche. Nach deren Besichtigung gehen wir zu dem auf dem Szobor Berg stehenden, an die Schlacht vom 6. April 1849 erinnernden Denkmal wo wir eine Ruhepause einlegen können. Von hier ist die Aussicht wunderbar. Hinter dem Denkmal liegt der Wildpark, neben dem P+ Zeichen (+ 1 km) wandern wir bis zu den wohl gepflegten Honvedgräbern.

Angelika Lippe

History of Isaszeg

We are fond of greeting for all nice guests who are going to visit in Isaszeg. This booklet present you the prominent activities, the history and museum of our village. We wish you a pleasant stay at our village and we also hope you will have another chance to come again.

Isaszeg is located 30 km off Budapest. It is a large village with a population closed to 9 thousand. It is situated on the edge of the Gödöllő Hills area. The most beautiful part of this area is called the „Parkerdő” (Woodlands) 150 ha. It is famous of the April 6. battle of the 1849 War of Independence which is written by golden letters as one of the days of the Hungarian freedom. There is a monument commemorating the victorious battle of the Spring campaign where the Hungarian troops led by generals György Klapka, János Damjanich, Lajos Aulich and Arthur Görgey beat the much larger Austrian (Habsburg) imperial forces. A Polish Legion fought on the Hungarian site led by general Wysoczki and it commemorated itself by its courage. On the battle site called nowadays „Szobor-hegy” (Statue Hill) there is a Soldier's Monument erected in 1901 at the 50th anniversary of the day (Architect: Béla Radnay). The Soldier tombs can be found on the „Katona pallag” together with the tomb of the Unknown Polish Soldier.

Link Herman the medical orderly who died at the age of 104, is buried at the Jawisch Cemetery.

On the front of Memorial Church of the Calvinist community there is a marble table commemorating the victory of the Hungarian forces. This marble tablet proclaimed the victory of the fightings on the battle-opening position. The table is a gift of the Polish Government and it was erected by the appreciative citizen in 1972. There is a memorial tablet on the wall of the village hall also proclaiming the heroics of the Hungarian and Polish troops. The trace of the first settlements of the people around appeared about 5.000 years ago in the new Stone Age. Sarmatics, Huns, Avars, Bulgarians, Slavics etc. Settled down in this area arriving on the highway of the nations. These are documented by the defensive system called „Csörsz árka” (trench of Csörsz), tombs, findings of ancient settlements. This area gave also lodging of the „Megyer” tribe at the Hungarian conquest in 895.

The name of the village is mentioned „*Ilsuazyg*” first at a charter in 1274. This name presumably came from the Hungarian language from the age of the conquest with classical writing.

The village already existed during the reign of Steven I. Monumentous foundation of a round-church of the Árpád age were found during the excavations carried out on the church hill when the basis of the middle age monument church was explored. On Isaszeg and its area was a hunting-field and a rich possession of the kings of the Árpád dynasty ruled for 300 years in Hungary.

The land was donated to big landlords later on.

The Tatars overrun the country in 1241.

Isaszeg was conquered by the Turks in 1527.

The population of the village almost totally extincted by the end of the century.

During the Rákóczi war of freedom a 600 strong tax collecting military corps was defeated by the population in 1710. At this time was burned the „Historia Domus” which had been written from the time of king Steve I. Because of the wars and epidemics settlers arrived into the village, in the biggest number Slovaks.

At that time the village was a commercial center routs arriving into it from 13 direction. A lot of famous people turned out in the village according to the traditions and authentic notes.

They were: governor Lajos Kossuth, Sándor Petőfi and Árpád Tóth the poets, Mór Jókai the writer, Mihály Munkácsi the painter of the 1849 battle series, Mór Than, Ottó Herman and Ede Ulbrich biologists. Storms of the XXth Century were not considered towards the village either. Men of military age were decimated by the 1st World War. Their names can be seen on the monument across the new Roman Catholic Church. The monument was made by the sculptor Ferenc Meggyesi in 1925.

The Second World War collected sacrifices from the population, too. Isaszeg was rebuilt with the very big concentration of forces by helping each other. The last 42 years reshaped the village. The number of the population increased the construction houses started other aspects of the technical developments could be seen like the construction of the public buildings and infrastructure. The new possibilities of the present era compelled the population to develop the magnificent historic territory and to join the nationwide tourist network in order to attract and serve our nice visitors and guests.

Recommended walk:

Isaszeg railwaystation — Old Church — Monument of the 1848 battle — Soldier tombs.

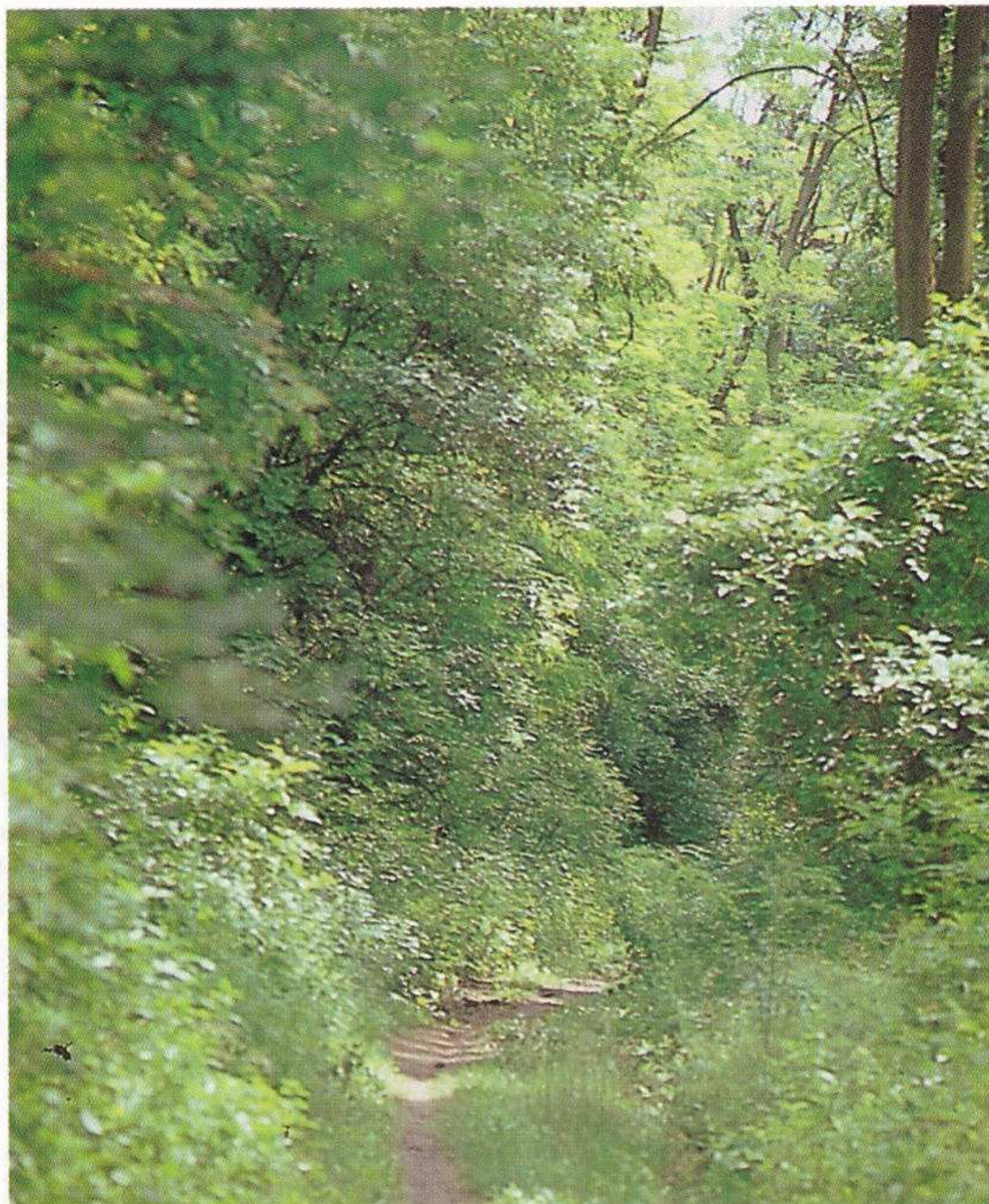
Mark: green+ 3 km; 50 min. red+ 1 km.

The *green+* starts at the railwaystation and acrosses the village. On the way is suggested a visit to the *Village Museum* (15. Madách str.: Exhibition of local history).

It is open from 2 p.m. till 6 p.m.

A smoothly rising walkway leads to the hill above the village to the cemetery. The *Roman Catholic Old Church* which was built in the XIIth century and was reconstructed in the gothic style in the XVth century, is located on this hill. From here we can go to the *Monument of the Ápr. 6. 1849 battle*. Here we can have a rest. The panorama is wonderful from both two hills. The „*Vadaskert*” (hunting garden) is located behind the Monument. Taking the mark (*red+*) we can walk to the *Soldier tombs* (approximately 1 km).

Verseczki Erzsébet

Ajánlott sétaút

Isaszeg vá. — Öregtemplom — isaszegi csata emlékműve — honvédsírok

Jelzés: Z+; 3 km; 50 perc, P+ jelzésen 1 km.

Az isaszegi vá.-tól induló Z+ jelzés átvezet a községen. Útközben érdemes megtekinteni a Falumúzeum (Madách u. 15.) helytörténeti kiállítását, nyitva 14–18 óra között. Enyhe, egyenletes emelkedőn vezet az út a község felett uralkodó dombra, a temetőhöz. Itt áll a rk. Öregtemplom, szépen helyreállított, XII. századi eredetű, a XV. században gótikus stílusban átalakított épülete. Megtekintése után átmehetünk a Szobor-hegyen emelkedő 1849. ápr. 6-án vívott csata emlékművéhez. Körülötte padok, itt megpihenhetünk. Mindkét hegyről gyönyörű kilátás nyílik. Az emlékmű mögött húzódik a vadaskert terület, a P+ jelzésen (+ 1 km) elme-
hetünk a szépen gondozott honvédsírokig.

A hátsó borítólapon látható kép a római katolikus műemléktemplom

ISASZEG

